

בס"ד

מאמר מערכת

התורה למח נמשלה?

מצינו שנמשלה התורה הקדושה פעם באש: "כה דברי כאש נאום ה'", [ראה ברכות כב,א ותענית ד,א וז,א ועוד]. ופעם במטר ובטל וברוח, בפר' האזינו: "יערוף כמטר לקחי תזל כטל אמרתי כשעירים כו' וכרביבים כו'". וכדפירשו רז"ל אופנים שונים למה פעם בממטר ופעם בטל כו'. ופעם נמשלה התורה ללחם וליין "לכו לחמו בלחמי ושתינו בין מסכתי". ופעם נמשלה למים כמ"ש: "הוי כל צמא לכו למים".

ולכאורח משלים אלו סותרים זה את זה, דאש ומים אויבים הם. ודרשה זו שנמשלה התורה לאש, הרי יש בה נפק"מ להלכה, דלומדים מזה חז"ל שאין ד"ת מקבלים טומאה כאש, ולא בעי טבילה לבעל קרי, [כדאי' בברכות שם]. וכיון שנמשלה גם בלחם ויין, הרי אלו דברים המקבלים טומאה, ואיך אפשר ללמוד ממה שנמשלה לאש שאין דברי תורה מקבלים טומאה.

אבל הנה זה ברור שמשלים אלו אינם כמשל הבא להבהיר דבר עמום, כי למה צריך להמשיל את התורה במשהו אחר, וכי לא ברור מהו תורה ללא המשלים. וגם הרי כאן לכאורה המשלים צריכים ביאור יותר מהנמשל. אלא ודאי משלים אלו דברים עמוקים הם, וכידוע כל רזי תורה נאמרו בדרך משל.

וזגם שלא מצאתי כעת מי שעמד בזה, נראה דאין צורך ואי אפשר לחלק בין הדברים, ונראה דהדברים פשוטים, וכולהו איתנהו בה בתורתנו הקדושה. "הפוך בה והפוך בה דכולה בה". ואילו הייתה התורה דבר גשמי ודאי אם אמרו שנמשלה באש אי אפשר להמשילה למים, אבל כיון שהיא דבר רוחני תורה מן השמים, ואינה חכמה כשאר חכמות, שפיר מצינו למימר דהכל יש בה. והבן.

וראיח לזה בקידושין ל,ב: "אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש, אם אבן הוא נמוח ואם ברזל הוא מתפוצץ, שנאמר הלא כה דברי כאש נאום ה' כפטיש יפוצץ סלע. אם אבן הוא נמוח שנאמר הוי ככל צמא לכו למים ואומר אבנים שחקו מים". הרי שבאותו מצב שנמצא האדם וכפי צרכו מוצא את התורה לעזרתו, אם היצה"ר בבחינת ברזל - התורה כפטיש לפוצצו. ואם היצה"ר בבחינת אבן - התורה היא מים שחקו אבנים.

לשון חז"ל בספרי דברים פסקא ש"ו: יערף כמטר לקחי, מה מטר זה יורד על האילנות ונותן בהם מטעמים לכל אחד ואחד לפי מה שהוא, בגפן לפי מה שהוא, בזית לפי מה שהוא, בתאנה לפי מה שהיא, כך דברי תורה - כולה אחת, ויש בה מקרא ומשנה תלמוד הלכות והגדות. כשעירים עלי דשא, מה שעירים הללו יורדים על העשבים ומעלים אותם, ויש מהם אדומים ויש מהם ירוקים ויש מהם שחורים ויש מהם לבנים, כך דברי תורה יש בהם בני אדם חכמים בני אדם כשרים בני אדם צדיקים בני אדם חסידים.

וזחא גם כן מורה על הנ"ל, ויתירה מזו, מהסיפא של הספרי יש ללמוד שכל אדם מקבל כח וחיות מהתורה כפי הכנתו, אם פניו ושאיפתו להיות חכם ימצא בה חכמה. ואם שאיפתו להיות אדם כשר, ימצא בתורה דרך והכשרה. ואם רוצה לעלות יותר למדרגת צדיק וחסיד ימצא בתורה דרכים צדיקים וחסידים.

וזבזה יבואר מ"ש במכילתא בשלח פרשת המן פרשה ב', "ר' אלעזר המודעי אומר כדי שלא ילקט אדם מהיום למחר כעין מערב שבת לערב שבת, שנ' דבר יום ביומו, מי שברא יום ברא פרנסתו, מכאן היה ר' אלעזר המודעי אומר כל מי שיש לו מה יאכל היום ואומר מה אוכל למחר הרי זה מחוסר אמנה, שנאמר למען אנחנו הילך בתורתך אם לא. ר' יהושע אומר שנה אדם שתי הלכות בשחרית ושתיים בערבית ועוסק במלאכתו כל היום - מעלין עליו כאלו קיים כל התורה כולה. מכאן היה ר' שמעון בן

יוחאי אומר לא נתנה תורה לדרוש אלא לאוכלי המן, הא כיצד היה יושב ודורש ולא היה יודע מהיכן אוכל ושותה ומהיכן היה לובש ומתכסה, הא לא נתנה תורה לדרוש אלא לאוכלי המן, ושניים להם אוכלי תרומה".

זחזא לכאורה מדרש פליאה, [הגם שודאי אין כוונת רשב"י למן ממש כפשוטו, כדחזי' דאמר אוכלי תרומה שניים להם], הרי רבי עקיבא רבו של רשב"י, שהראהו הקב"ה למשה איך היה יושב ודורש על כל קוץ וקוץ תלי תלים של הלכות, וכי מאוכלי המן היה, הרי הלך ללמוד כ"ד שנה ללא פת לחם לאכול בביתו. וכן רבי אליעזר הגדול, איתא בתנאי פדר"א דהלך ללמוד ועפר היה לחמו כפשוטו. וכן עוד כיר"ב רבים. עניים מרודים היו מגדולי הדורות. ורשב"י עצמו עיקר תורתו במערה בערום וחוסר כל, ודין הננין ליה, כמ"ש לחמיו [שבת לג, ב] אילמלי ראייתי בכך לא מצאת בי כך כו'. ע"ש.

ברם בברכות לה, ב: תנו רבנן: ואספת דגנך, כו' הנהג בהן מנהג דרך ארץ, דברי רבי ישמעאל. רשב"י אפשר אדם חורש בשעת חרישה, וזורע בשעת כו' תורה מה תהא עליה? אלא, בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית על ידי אחרים, שנאמר ועמדו זרים ורעו צאנכם וגו'. ובזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית על ידי עצמן כו'. אמר אביי הרבה עשו כרבי ישמעאל ועלתה בידן, כרשב"י ולא עלתה בידן.

זחזא היפך מה שמבואר במכילתא הנ"ל בשמו, שלא נתנה תורה לידרש אלא לאוכלי המן. וכבר העירו בזה רבים [ועי' ברכ"י י"ד רס"י רמ"ו]. ועל פי דרכינו י"ל דגם זה הוא שנמצא בתורה, ותלוי באדם, דאם מחזיק שהתורה היא לחם חוקו ממש כפשוטו, יכול להחזיק עצמו שהוא כאוכלי המן. אבל אם יושב ודורש ושואל את עצמו מהיכן אוכל ומהיכן שותה? א"כ זה האדם אם ימשיך בלימודו יהיה מהרבים שלא עלתה בידם, כיון שאינו מרגיש שהתורה היא לחם חוקו. וגם חזי' דבאמת אינו דרך כבושה לרבים. ודוק.

ואאמו"ר הגרמ"א שליט"א הוסיף בזה, דזהו מ"ש באבות "פת במלח תאכל ומים כו' ובתורה אתה עמל ואם אתה עושה כן אשריך" כו'. מאי ואם אתה עושה כן הרי כבר נאמר שכך צריך לעשות, והיל"ל לומר "ובתורה אתה עמל ואשריך וטוב לך". אבל יתבאר על פי הנ"ל, אם אדם ישן על הארץ ואוכל פת במלח כו', ובכל זאת בתורה אתה עמל, ראשך כל כולו רק בתורה, ולא מרגיש כלל הפרעה שיש רק בפת במלח כו'. וזה ודאי לא יבוא ממילא, כי הוא נגד ההרגל, אלא צריך שהאדם יעשה ויתאמץ בזה, וזהו ואם אתה עושה כן, כלומר גם שאוכל בפת במלח וישן על הארץ כו' ועמל בתורה, מובטח לך ש"אשריך וטוב לך", בזה ובבא.

אשר ע"כ בימים טרופים אלו שמבית ומחוץ קמים על שם פזורה ישראל, בכלל, ולומדי התורה בפרט, טוב לשים לב לדברי חז"ל הנ"ל, אשר התורה היא סמא דכולא אגוני מגנא ואצולי מצלא נמי. ואין לנו שיעור אלא התורה הזאת,

גליון 46 עוסק:

- א. הפרשת תרו"מ ממיצי פירות. המשך מגליון קודם. הגר"ש"מ עמאר שליט"א.
- ב. המשך פרק ו' מתוך הספר "תולעת שני" דיני חרקים. יו"ר המכון הרב שניאור ז. ריוח שליט"א.
- ג. גדר קדושת עולי בבל, וכיבוש מלכי חשמונאי, וערלה בזה"ז. המשך מהגליון הקודם. העורך.
- ד. מדור תגובות / גדר הפקר. הרב יחזקאל מוצפי שליט"א.

בייקרא דאורייתא

חמערכת

הגאון רבי שלמה משה עמאר שליט"א

הרב הראשי וראב"ד העיר ת"א יפו

האם אפשר להפריש תרומות ומעשרות ממיץ הפירות

[המשך מהגליון הקודם]

לע"נ הרבנית הכשרה והחשובה מרת רימונד רוחמה בת רחל זללה"ה.
שנלב"ע ביום המר והנמהר כ' אב התשס"ב. תנצב"ה

זחנה הגאון מנחת יצחק ח"ה (סימן ס"ח), גם הוא הביא את החידוש של הגרי"ז סלאוויצקי ז"ל האבדק"ק בריסק, דמשקין היוצאין מטבל אסורים ולא מהני בהו הפרשה, שהיוצא מדבר אסור, אסור מן התורה, ותרומה לא מהני בהו, דבתרומה כתיב תירוש ויצהר. והביא את זה מספר מועדים וזמנים ח"ג (סימן ר"ד). וכתב דזו חומרא גדולה, דלדבריו לא מהני הפרשה כלל למשקאות שקונים, וחוששין שלא הופרש מהם תר"מ, ול"מ שיפריש מהם כעת. וע"ש שהזכיר לדברי החת"ס בחולין (ק"כ), שכתב דלא מהני תיקון למשקה היוצא מטבל, אבל מאוכל מהני. והיינו שמועיל להפריש מאוכל אחר על המשקה הזה. ולעומתם כתיב דמצא במאירי בחולין שמבואר בו להדיא דמהני הפרשה מהיוצא, וכן הוא בכפתור ופרח, ושכן פסק החזו"א ז"ל וכן המנהג. ע"כ מהמועדים וזמנים.

ט. וכתב הגאון מנח"י שם דלכאורה דברי הגאון מבריסק ז"ל מפורשים ברש"י ז"ל חולין (ק"כ ע"ב ד"ה אף תרומה), שכתב וז"ל, אף תרומה נמי, שהפרישה בפירות, כגון תמרים ותפוחים, כיון דתרומה נוהגת בפירות, "אע"ג דאינה נוהגת במשקין שלהם, אלא בתירוש ויצהר בלבד", הנך משקין כיון דמפירות תרומה אתו, הרי הן כתרומה וכו' עכ"ל. והנה רש"י שם מקודם כתב וז"ל שכן איסור הבא מאליו, ותינח למילף מינייהו טבל וחדש ושביעית וכלאי הכרם, וכו' עכ"ל. והיינו דס"ל דיוצא מטבל הוי כמותו, א"צ למילף מחילול חילול כדברי התוס' שם ד"ה היכא, וגם לא במה הצד מתרומה וחד מהנך, או מבכורים וחד מהנך, ואמאי אמר רש"י דאינה נוהגת במשקין שלהן, הרי תרומה נוהגת במשקין היוצאין מטבל. ומוכח לכאורה, דזולת מה דילפינן מבכורים, דמשקין היוצאין מתרומה כמותן, באמת לא היה אפשר להפריש ממשקין של טבל זולת מתירוש ויצהר, כיון דיוצאין מטבל הוי מה"ת ולא מתרומה. וא"כ לר' יהושע דס"ל דלא הוי כמותן בתרומה, ופסקינן כן להלכה, א"א בהפרשה ממשקין חוץ מתירוש ויצהר.

עכ"ל. ולשונו קצת קשה אך הנראה דכוונתו פשוטה להוכיח כהגאון מבריסק ז"ל וכמ"ש לעיל, דאיסור טבל חל על המשקין של כל הפירות כי לא נלמד מבכורים ותרומה, אלא מחלב ונבלה וחמץ, ואילו תרומה לא חלה כי אם על הזיתים וענבים.

עו"כ שם לדחות הראיה הנז', די"ל בפירוש רש"י ז"ל דאינה נוהגת במשקין שלהם, היינו מחמת עצמן אלא מחמת היוצא מטבל, וגם אם הוא מהתורה אין לוקין עליהן, וכדאיתא ברמב"ם (פ"י מהלכות מ"א הכ"ב) ע"ש.

עוד הביא מ"ש בחידושי אנשי שם במס' תרומות (פ"א מ"ב) שהביא דברי ר' יהושע, וכתב בזה"ל: ומ"מ לענין להתחייב בתרומה, דוקא משקין דתירוש ויצהר חייבין, אבל שאר משקין פטורין, אעפ"י שהן מפירות החייבין מהתורה, כגון משקה היוצא מן הדגן. ולהכי ס"ל לר"י דלא ילפי' תרומה מבכורים לענין משקין כמותן, אלא ביוצא מענבים וזיתים, דס"ל דון מינה ואוקי באתרה וכו' עכ"ל. וכתב המנח"י בזה"ל, וכנראה דכוונתו בזה לפרש דברי רש"י הנ"ל, דמ"ש רש"י דתרומה אינה נוהגת במשקין שלהן כנ"ל, היינו משום דאין נוהג בזה דין טבל.

ובמחילת כת"ר לא ידעתי מנ"ל לפרש כן, ודברי האנשי שם פשוטים, דכיון דיליף ר"י תרומה מבכורים, ע"כ לא חלה תרומה על שאר משקין אלא על תירוש ויצהר בלבד, שהן מפורשין בתורה. [וחתני אהובי הרה"ג רע"י נר"ו העיר בזה"ל, הנה עיינתי בחידושי אנשי שם ובמנח"י בפנים. ולאחמה"ר נראה לע"ד לכאורה כהמנחת יצחק, במ"ש בתחילה שכוונתו לפרש ברש"י שלא נוהג בהם דין טבל. והק' הדר"ג שליט"א דמנ"ל האם דיש לפרש כפשוטו שר"ל דלר' יהושע אין דין תרומה נוהג בשאר משקין. הנה ע"ש בלשון אנשי שם שבא לפרש דעת ר' יהושע מנא ליה ללמוד ד"ז, וכתב דכמו "להתחייב" בתרומה דוקא בתירוש ויצהר, ה"ה לעינן משקין "כמותן". והיינו דכמו לענין טבל ה"ה לענין תרומה, וכהבנת המנחת יצחק זצ"ל. עכ"ל. והנה מ"ש שהאנשי שם כתב, דכמו להתחייב בתרומה דוקא בתירוש ויצהר ה"ה וכו', הנה הלשון שם אינו כן, אלא כתב, ומ"מ לענין להתחייב בתרומה וכו', וכמובא כאן, וכוונתו ברורה ופשוטה דר"ל דגם בדבר שחייב הפרי בתרומה המשקה אינו חייב, והדגיש דאפי' משקה היוצא מן הדגן שהדגן חייב בתרומה מן התורה לכ"ע, אפ"ה המשקין פטורים מלבד זיתים וענבים, והטעם נעוץ בזה שר' יהושע למד בדון מינה ואוקי באתרה. ומ"ש כב'

והיינו דכמו לענין טבל ה"ה לענין תרומה, וכהבנת המנ"י. עכ"ל. לא ידעתי מנין לקחו דבר זה. ולענ"ד הדברים פשוטים וברורים.

עוד העיר חתני הנ"ל וז"ל, ומ"ש לבסוף ע"ד התוס', דהתוס' כ' שלומדים טבל בהיקש מתרומה. והק' דפשיטא שאין טבל נוהג בשאר משקין ומה דעתיה דר' אליעזר. וע"ז תי' דהא דפשיטא היינו בטבל שמתחייב כשהוא משקה, אבל אם הוא כבר נעשה טבל בעודו פרי א"כ י"ל שהמשקין אסורין כיון שהם יוצאים מטבל האסור. וכשם שאמר ר' אליעזר במשקה היוצא מהתרומה. עכ"ד. ומבואר א"כ שר"ל שאסור מטעם משקין היוצאין מהפרי שדינן כמותו. וכמו בתרומה אמרי' שנשאר החיוב תרומה גם לאחר שנסחטו, ה"ה בטבל נשאר האיסור טבל כמות שהיה. וא"כ לר' יהושע כשם שפוטט בתרומה, ה"ה לענין טבל פקע איסורו ממה שהיה, דהא האנשי שם דן על טבל ללא קשר לחיוב תרומה. ומ"ש הדר"ג שליט"א שלר' יהושע אין בו חיוב תרומה ועכ"פ אסור בטבל. צ"ב אי מצי למימר הכי, דבפשטות דין טבל תלוי בחיוב תרומה, ובפרט לפי הצד שטבל אסור מפני שתרומה וחולין מעורבין בו. ומ"מ מלשון האנ"ש משמע שדן לאסור אליבא דר"א מטעם שהוא יוצא מהטבל, ונשאר דינו כמות שהיה פרי, ואין הנדון מצד חיוב חדש כשהוא משקה, וא"כ ר' יהושע שחולק, ס"ל שגם דין משקין כמותן ליכא הכא ולא נשאר בו איסור טבל ג"כ. שו"ר במעדני ארץ תרומות (פ"ב ה"ח סק"ג ד"ה אולם) שכתב דאם כבר חל איסור טבל, לא פקע בלא חיוב תרומה, והוכיח כן מסוגיין במשקין דשאר פירות. ע"ש.

ובזה ערה זו לא הבנתי דבריו, במ"ש משם המנח"י דלר' יהושע כמו שמשקה של תרומה פטור מתרומה ה"נ משקה של טבל פטור. ותמה על מה שכתבתי דעכ"פ יש חיוב טבל. ותמהני דהא הדיון הוא מאיפה אנו לומדים טבל, דאם נלמד מביכורים ותרומה אזי הוא דומה לתרומה, מיהו החת"ס והגר"ז סברי דזה נלמד מחלב וחמץ וממילא לא דמי לתרומה כלל. ואני הסקתי דבאמת טבל נלמד מתרומה וע"כ המשקה פטור. ודי בזה].

עו"כ שם, ובזה הקשה אח"ז (אנשי שם) ע"ד התוס' הנז', שכתבו דטבל ילפינן חלול מחלול מתרומה, הא בטבל פשיטא לן דלא חייב בתרומה אלא במשקה דתירוש ויצהר ע"ש. וצ"ב אמאי הקשה רק על תוס', והרי לרש"י קשה טפי, דס"ל דאפשר למילף מחלב וחמץ ונבלה, אך זולת דברי התוס' היינו יכולים לפרש הא דתניא הטבל וכו' היינו מדרבנן ולזה נתכוין בתוס' אנשי שם, במ"ש

דלא מחייב היינו מהתורה, דמדרבנן הוא עצמו כתב שם דנאסרין משקין היוצאין מכל האיסורין, וע"ז כתב וז"ל, דהא פשיטא לן וכו'. ע"ש שהביא לשונו, והעולה מדבריו דחידושי אנשי שם, הוא דלר"א דמשקין היוצאין מפרי של תרומה הם תרומה, ה"נ משקין היוצאין מפירות שכבר נטבלו לתרומה ונתחייבו ואח"כ סחטום והוציאו מהם משקה, דינו שהוא חייב בתרומה. ולר"י פטור כמו דס"ל במשקין היוצאין מפירות תרומה ממש, דפקע מהן שם תרומה מהמשקין, גם בזה פטורים. ומה שאמרו שלכ"ע משקין דשאר פירות לא מתחייבים בתרומה, היינו במשקין היוצאים מפירות שלא נטבלו עדיין, דאפילו שהמשקין נגמרה מלאכתן וראו פני הבית פטורים מהתורה לכ"ע. דלא יצאו מן האיסור, שהפירות עצמן לא נתחייבו בתרומה מעולם. ורק בתירוש ויצהר הוא שחייבה תורה המשקין עצמן אפי' שהענבים לא נתחייבו עדיין. והזכיר ירושלמי שכתוב, כאן שזבו עד שלא נטבלו, וכאן שנטבלו. ע"ש.

וּכְתַב הַמִּנְחָה דבזה י"ל כונת רש"י ז"ל הנ"ל, דעד דלא ידעינן דבתרומה משקין כמותן, גם בטבל היוצאין מהן עד של נגמרה מלאכתן אין כאן טבל וא"ש.

וְחֻזְסִיף (באות ג') דלפי הנ"ל יהיה מוכח מרש"י ז"ל, דאין חילוק בין משקין היוצאים מטבל ליוצאין מתרומה, דקודם שנטבלו, גם לר"א אפי' היוצא מטבל הוא רק דרבנן, ולאחר שנטבלו לר"א גם תרומה וגם טבל דאורייתא. ולר' יהושע שניהם מדרבנן וכו'. עכ"ל. ולא זכיתי לפתרון דבריו ומה מישב בזה. דהנה כל זה מדובר בחיובי תרומה ואמת דיבר האנשי שם, דכל זמן שהפרי עצמו לא נתחייב אז המשקה שלו פטור לכ"ע, וכשהפרי מחוייב, המשקה שלו תלוי במחלוקת דר"א ור"י. כמו המשקה של פרי התרומה עצמו, דבזה פליגי ר"א ור"י. ולא חידש האנשי שם אלא שגם המשקה היוצא מהפרי לאחר שנטבל, דינו כהמשקה של פרי תרומה. וטעמו הוא דמשנתחייבו הפירות וחלה עליהם חיוב תרומה מיד חל גם על המשקה לר"א, אבל לר"י לא חלה תרומה. אבל לא אמר האנשי שם שלר' יהושע המשקה מותר בשתיה, רק אמר דאין בו חיוב תרומה, וא"כ א"א להפריש ממנו תרומה, ולעולם אימא לך שהמשקה הזה אסור בשתיה כמו הפרי עצמו, דטבל נלמד מחלב וחמץ ונבלה, שאין בהם חילוק בין תירוש ויצהר לשאר מי פירות, אלא בכולן משקין שלהן כמותן. ולא זכיתי להבין מה יישב בזה הגאון מנח"י זלה"ה.

י. עו"כ במנח"י (שם אות ד') במה שהסתפק במו"ז שם אם מהני להגאון מבריסק

ז"ל, שיפרישו מטבל אחר על המשקים של טבל. והוכיח מהחת"ס הנ"ל דמהני מעשר ממקום אחר. והמנח"י כתב דאם לא מועיל בזה להפריש מיניה וביה, לא אפשר להפריש גם ממקו"א לכתחילה. דהטעם שמחמירים מיניה וביה הוא, משום דמשקה היוצא מטבל אסור מדאורייתא ומתרומה רק מדרבנן. דאם היו שניהם מהתורה או שניהם מדרבנן, לא היה חשש כלל. וא"כ אם נפריש ממקום אחר מחיוב דאורייתא, אז למ"ד דיוצא מטבל דרבנן, הו"ל מחיוב על הפטור. ואם נפריש מחיוב דרבנן, דילמא כמ"ד ביוצא מטבל דאורייתא, והו"ל מפטור על החיוב. וע"ש מ"ש עפ"י התוס' מנחות (ל"א ע"א) שאפי' בדרבנן אין להפריש ממי שדומה יותר חיוב מחברו. וע"ש עוד.

זלענ"ד אין הכרח בזה, דכל החומרא דהרב מבריסק היא לפי מה שמבארים בסוגיא דגמ' בחולין הנ"ל, דטבל ושביעית וכו', נלמדים מן החלב והחמץ והנבלה, ולא נפיק מזה אלא הקדש, דאין איסור בא מאליו, וע"כ הוא נלמד מבכורים, וכמ"ש החת"ס הנ"ל. וכמו שביארתי לעיל באר היטב. ולפי זה עולה דחיוב המשקין של טבל הוא מן התורה דומיא דמשקה דחלב שהמחהו, וכן חמץ וכו'. דחייבים ע"ז מן התורה. אבל אי ילפינן טבל מבכורים אין מקום לשיטת הרב מבריסק ז"ל. ומאחר ויסודתו של הרב מבריסק ז"ל בנויה על זה שטבל נלמד מחמץ וחלב ונבלה, א"כ פשוט דאיסור טבל הוא מדאורייתא, וא"כ אפשר להפריש ממקום אחר מחיוב דאורייתא. ואין לחוש שמא הלכה כמ"ד דמשקה היוצא מטבל הוא דרבנן, כי למ"ד שהוא דרבנן אפשר להפריש מיניה וביה, דכמו שיש בו איסור טבל דרבנן, הרי גם אפשר להפריש ממנו תרומה מדרבנן. וזה נלע"ד ברור בס"ד, ולכל היותר יפרישו גם מיניה וביה וגם ממקום אחר מאוכל ולא יאסר לגמרי.

עו"כ במנח"י (שם אות ה') לחדש דאפי' אם היוצא מטבל אסור מהתורה, והיוצא מתרומה הוא רק מדרבנן, מ"מ כיון שיש איסור טבל קודם ההפרשה, מועילה הפרשת תרומה, אע"ג שהיא רק דרבנן, וכדמצינו בחלה (פ"ג מ"ח) הנוטל שאור מעיסה שלא הורמה חלתה, ונתן לתוך עיסה שהורמה חלתה, אם יש לו פרנסה ממקו"א מוציא לפי חשבון, ואם לאו מוציא חלה אחת על הכל ע"כ. ופירשו משום דנעשה כולו טבל, דטבל אוסר בכל שהוא. וכן פי' הרע"ב ז"ל וכמובא בש"ך (יו"ד סי' שכ"ד ס"ק י"ח), אבל הר"ש והרא"ש (הובאו בש"ך שם סק"כ) כתבו דאין זה כמפריש מן החיוב על הפטור, שאין השאור בטל בעיסה. והקשה בש"ך ע"ז ותיפוק ליה משום דכולו נעשה טבל, ותירץ במחנ"א (מעשר

פי"ב ד"ה נשאלתי) דהוצרכו לומר שאין השאור בטל בעיסה דלא יחשב מן החיוב על הפטור. וע"ש מה שלומד לנידון זה, ויש מקום לשאת ולתת בדבריו ז"ל, וראיתי שבסוף דבריו (שבאות ו') כתב, דאפשר שיש לחלק בין הנידונים דביוצא הוי הפטור מחמת עצמו, והכא רק מחמת התערובת, עכ"ל. ובאמת לא מובן כלל איך רצה לדמות דין ביטול של טבל, לדין של יוצא מהפרי דהוי זיעה בעלמא, כמ"ש במס' ברכות (ל"ח ע"א) הנ"ל.

יא. עו"כ במנח"י שם (סוף אות ז') וז"ל: והנה להלכה למעשה נהגו להקל בנ"ד בלא"ה. כי גם אם נאמר כסברת הגאון מבריסק ז"ל, הרי יש לסמוך על הפוסקים דס"ל דתרוויהו הוי רק דרבנן וכנ"ל. עכ"ל.

ובמחילת הדר"ג ז"ל כבר כתבתי, דהחומרא דהגאון מבריסק בנויה על כך שהטבל לא נלמד מבכורים ותרומה, אלא מחלב חמץ ונבלה, ואם לומדים אותם מהנך, אז גם משקין דשאר פירות בטבל אסורים מן התורה, ואינן ניתנים בתרומה דרבנן. אבל לפי מה שישבתי לעיל בס"ד אתי שפיר. וכנ"ל.

עו"כ שם במנח"י (אות ח') דכל זה הוא בדיעבד, אבל לכתחילה בודאי יש לתרום מהפירות עצמן, וכדמוכח מהמשנה (תרומות פ"א מ"ג) ופירש הרע"ב לעשותן משקה, דלר' יהושע המשקה אינו כמותן. ובתשובת אחיעזר (חיו"ד סי' ט') הוכיח מב"מ (נ"ג) דגם לעשות מאיסור דאורייתא איסור דרבנן נכלל בהא דאין מבטלין איסור לכתחילה. ע"ש.

וע"ע מ"ש באו' ח', ובסוף דבריו ז"ל כתב, אבל להלכה למעשה אפשר להפריש מיניה וביה כנ"ל. עכ"ל. ולפי מה שהוכחתי בבירור מהרמב"ם ז"ל, דלמד בסוגיית הגמ' דחולין שגם טבל ושאר איסורים נלמדו מבכורים ותרומה ודינם שוה לערלה, דאין משקין שלהם כמותם אלא בענבים וזיתים, נראה דאם יש משקין אפשר לעשרם מיניה וביה בשופי.

וזלזום ראיתי למרן החזו"א ע"ה, בהלכות מעשרות (סימן ז' אות א') שכתב, מסקינן בחולין (ק"כ ע"ב) דחלב וחמץ ונבלת העוף ושרצים, אתרבי אם המחן וגמען, או ציר היוצא מהן, ובתרומה ובכורים וערלה פלוגתא דר"א ור' יהושע, לר"א היוצא מהן כמותן בין בזיתים וענבים בין בשאר פירות, ולר' יהושע אין חייבין על היוצא מהן אלא בזיתים וענבים.

ובשביעית וחדש לא נתפרש, ואפשר דכיון דהוא איסור הבא מאליו ילפינן להו משרצים דהיוצא מהן כמותן כדאמר בסוגיא שם. או דילפינן להו מערלה שאין היוצא מהן כמותן. ומסתבר דלחומרא מקשינן. עכ"ל. (ועיין מה שכתבתי לעיל שכ"כ הרמב"ן) וכן כתב בדרך אמונה בפתיחה לפ"ו ממעשר שהחזו"א חולק על הגר"ז.

וזחנז לפי מה שדקדקתי מהרמב"ם ז"ל נראה בבירור, דפשיטא ליה דהגמרא חזרה בה, ולא למדו כל החמשה דברים הנזכרים בברייתא הטבל והשביעית וכו', מחמץ וחלב ונבלה, אחר שאי אפשר ללמוד משם את ההקדש לפי רש"י, או את הכלאים לפי התוס' שם. הואיל ואלו איסורן לא בא מאליו, אז גם השאר לא נלמד משם, כי לכולם דין אחד שוה, ואם נלמד אחד מהם מתרומה, והשאר משרצים וחלב וכו', נמצא דחלוקים הם בדיניהם. וע"כ למדו את כולם מבכורים ותרומה, וע"כ הרמב"ם ז"ל השוה את כולם, וחיבר עמם גם הערלה, דבפירוש מיתניא דלא חל איסורה אלא על היוצא מזיתים וענבים בלבד. וע"כ נראה דמותר להפריש תרומה מהמשקה היוצא מן הפירות.

עוד ראיתי להחזו"א שם, שהביא תוספתא שהובא בר"ש בתרומות (פ"י מ"ב) שנחלקו ר"א ור' יהושע גם בטבל, אם היוצא ממנו כמותן או לא. ע"ש. וזה ודאי תנא דמסייע לן במ"ש לעיל דגם טבל וחבריו הנזכרים בברייתא לא נלמדו מחלב וחמץ וכו', אלא מתרומה ובכורים, דאי לאו הכי לא היה שייך למימר דפליגי ר"א ור"י גם בטבל, ופשוט.

[וזחנז] כבני הרה"ג רע"י שליט"א כתב ע"ז וז"ל, ולפ"ז יש לנו הוכחה מפורשת מהתוספתא דלא כהגר"ז. וצ"ע איך נעלם דבר זה מהאחרונים, וראה עוד בחזון איש (שם, במה שהובא משבת סי' לט סק"ב ד"ה שם רש"י וכו') שכתב להוכיח מהירושלמי שלר"א יש איסור טבל גם בשאר משקין, וגם אי ילפי' ליה מתרומה, צ"ל שמה שנאמר דוקא תירוש ויצהר הינו לעיקר החיוב, אבל איה"נ גם שאר המשקין אסורין בטבל. כיער"ש. ולא הזכיר החז"א את התוספתא הנז'.

ובתחילה חשבתי לומר דיעו' בתוספתא שם (פ"ט מ"ט) שר' נתן חולק ואומר שא"ז שייך למחלוקתם דר"א ור"י ולכ"ע אינו חייב במעשרות. וא"כ אולי כן ס"ל לחזו"א לדינא (ע"ש בחזו"א הנ"ל שבת סי' לט סק"ג ד"ה שם עד

וכו') שביאר דברי ר' נתן בטו"ט. ע"ש). אבל זה ק"ק שהחזו"א לא ציין לדעת ר' נתן כשהביא לתוספתא. וכן דלכאו' יש לפסוק כתנא קמא, דהלכה כסתם משנה. ולכן נראה לומר דהתוספתא מתניא לענין חיוב הפרשת מעשרות, כיע"ש. אבל איה"נ שיהיה על זה איסור טבל עד שיפריש מן התמרים עכ"פ. וכעין מ"ש הדר"ג שליט"א ע"ד המנח"י ד"ה והוסיף. שיתכן דאין חיוב תרומה ומ"מ אסור באכילה. ע"ש. ועדיין צריך לעיין בזה.]

יב. עוד דן מרן החזו"א ע"ה שם, במ"ש הרמב"ם ז"ל (בהלכות מ"א פ"י הכ"ב), הנ"ל. דכל הני אסורין ואין לוקין עליהן, ומרן בכסף משנה שם, כתב דאע"ג דילפינן מקרא משמע לרבינו דאסמכתא בעלמא וכדתנן בערלה, ותמה החזו"א ע"ז מאוד, דהא קראי בחמץ וחלב כתוב, ופסקן רבינו לקמן (פ"ד ה"ט) לענין מלקות, וכן דרשה דהטמאים ע"כ דאורייתא, דהא מצרכי התם בגמ'. וכבר הוכיחו התוס' כן בחולין (צ"ט ע"ב) ד"ה שאני, וכתב בזה"ל: אבל מ"ש רבינו כאן שאין לוקין עליהן, משום דקי"ל כר"י דילפי' בכורים וערלה מתרומה וכמ"ש לעיל, וכו'. עכ"ל.

וזנח מדברי מרן ז"ל בכסף משנה הנז', נראה להדיא, דלמד כשיטת החת"ס והגר"ז מבריסק ע"ה, בפשט הסוגיא הנ"ל, דאם באמת למד כמו שכתבתי בעניותי, שהטבל והשביעית וכו' נלמדים מהתרומה והבכורים, א"כ מן הדין אינם נוהגים במשקים של שאר פירות מלבד הזיתים והענבים, ואם אכן כך למד גם הוא, אזי פשוט דבשאר משקין מלבד תירוש ויצהר לא שייך בו איסור מן התורה כלל, רק מדרבנן. ופשיטא ופשוט דאין לוקין עליהן כלל וכלל, ולמה צריך מרן ז"ל לכתוב, דמשמע לרבינו דאסמכתא בעלמא, אם נלמד מתרומה ובכורים, אדרבה ה"ל למימר דהוא דרשה גמורה ומינה ילפינן דאין שייך מלקות במשקין דשאר פירות. ומדקאמר דאע"ג דילפינן מקרא משמע לרבינו דאסמכתא בעלמא, נראה להדיא דלמד בסוגית הגמרא, דלמדו להנך דברייתא הטבל וחבריו, מחלב וחמץ ונבלה, ולפ"ז היה מן הראוי שילקה גם על משקין משאר פירות של טבל ושביעית וחדש וכו'. ולזה קאמר דמשמע לרבינו הרמב"ם דהוא אסמכתא ואשר ע"כ כתב דאין לוקים על המשקין שלהם. אלא דבדין תפס עליו מרן החזו"א ע"ה. דאותם פסוקים שכתובים בחלב וכו', דאמר ר"ל, נפש לרבות את השותה. אכן הוא דרשה גמורה, ואילו הטבל וחבריו לא מפסוק נלמדו, אל במה הצד. ומה היא האסמכתא בעלמא דקאמר מרן ז"ל. וגם קשה דלפי זה למה צירף עמם הרמב"ם ז"ל גם את הערלה, דבה תנן להדיא, דאין סופגין את הארבעים אלא על היוצא

מן הזיתים והענבים. ומרן ז"ל בכס"מ שם כתב, דמשמע לרבינו דאסמכתא בעלמא וכדתנן אין סופגין את הארבעים משום ערלה אלא על היוצא מן הזיתים ומן הענבים, וה"ה לאינך דמאי שנא. עכ"ל. ולא מובן איך קאמר דאסמכתא בעלמא, וכדתנן אין סופגין את הארבעים, ואדרבה בערלה דאין סופגין אלא בזיתים וענבים, אמרו בגמ' להדיא ר"י היא וגמר פרי פרי מבכורים. וא"כ זה לא משום שהוא אסמכתא, אלא משום שנלמד מתרומה. ולשיטתו היה צריך להקשות איך צירף הרמב"ם ערלה להנהו חמשה דברים דברייתא שהרי אין דינן שוה כלל. (וכמ"ש לעיל) וצ"ע.

שז"ר לרבינו הלחם משנה שהקשה על הרמב"ם הנז', למה נקט הקדש בהדי שאר דברים דמשקים היוצאים מהם כמותם, והרי הקדש לרש"י אינו איסור הבא מאליו ולא נלמד מחמץ וחלב, אלא מתרומה ובכורים ואם הוא סובר כשיטת התוספות היה לו להוציא כלאים (דהם סוברים שכלאיים אינו בא מאליו). דמה שנלמד מתרומה ובכורי' אין משקין שלהן כמותן אלא בזיתים וענבים בלבד. ועוד הקשה במ"ש הרמב"ם דלוקה על יין של כלאי הכרם, דמנא ליה זה, והרי בגמ' לא אמרו אלא בערלה דגמר בגזרה שוה מבכורים, ובכלאי הכרם ליכא האי טעמא. עו"כ ותו קשיא דאדרבה היה לנו לומר דבערלה דוקא הוא דאין לוקה אלא על זל זיתים וענבים אבל בשאר אפילו בשאר מינים לוקה. דהכי משמע פשטא דסוגיא וכו'. וע"ש שכתב ד"ל דרבינו דחי הך סוגיא (דחולין ק"כ) מקמי ההיא דפ' כל שעה, וכו'. וע"ש שאחר שפירש דבריו, כתב בזה"ל, זה נ"ל לדעת רבינו הגם כי הוא דחוק קצת, עכ"ל.

וקש"ז בדבריו ז"ל דלמה לא התעורר על מה שצירף הרמב"ם ז"ל עם הטבל והחדש וכו' גם את הערלה, וכמ"ש לעיל בעניותי, דלא מסתייה שלא הוציא מהם את ההקדש, או הכלאים לשי' התוס', אלא עוד הוסיף וחיבר להם את הערלה. ובזה שהרמב"ם ז"ל הזכיר גם הערלה בצירוף לטבל וחבריו, נסתר פירושו של הלח"מ לכאורה.

וע"כ נלע"ד כמ"ש לעיל דהרמב"ם ז"ל פוסק כסוגיא דחולין ששם הדיון העיקרי במשקין היוצאין מאיסורין, אבל ההיא דפסחים באה לדון על הנהנה של כדרך הנאתן והיא סוגיא בפני עצמה. [וכ"כ האבי עזרי ותורת זרעים. הובא במהדו' פרנקל שם שאין לדמות האבות דהתם וחולין להדדי. ע"ש. וע"ע בזכרון שמואל סי' סח סק"ו. ע"ש]

אלא דהוא ז"ל למד דכשדחתה הגמ' ואמרה שא"א ללמוד לאלו מחלב וחמץ משום ששם האיסור בא מאליו, אז לא רק הקדש או כלאים הוא דנדחה מאותו למוד, אלא כולם נדחו, וכולם נלמדו מבכורים ותרומה, כי דין אחד לכולם וא"א להפריד ביניהם, וכנ"ל. וע"כ כשאחד מהם לא נלמד מהנך כולם לא נלמדים משם, וכשאמרה הגמ' שלומדים מבכורים אכולהו קאי, דבחדא מחתא מחתינהו. וממילא מובן למה השאיר את כולם יחד ולא הוציא מהם מאומה, ואדרבה הוסיף להם גם ערלה, דבאמת כולם דומים לערלה. וגם מובן ופשוט לפי זה שגם בשאר אין לוקין אלא על זיתים וענבים בלבד. והכל על מקומו יבא בשלום.

יג. וגם לפי מ"ש לעיל דמרח ז"ל בכסף משנה, למד בפשט הסוגיא דחולין (ק"כ ע"ב) כהחת"ס. מ"מ לדינא ודאי דמסכים דאין איסור תורה אלא בתירוש ויצהר בלבד, אבל שאר משקין דשאר פירות, אין בהם מלקות ואינם אסורים מן התורה, שהרי כתב דהלימוד שכתבו, הוא אסמכתא בעלמא. ואולם בזיתים וענבים בכולם אסור מן התורה. וכמ"ש לעיל משם הכסף משנה גופיה.

אלא שהלח"מ שם כתב, ומ"ש הרב כ"מ דלמד רבינו מערלה לאינך, לענ"ד מדברי רבינו משמע, דלא לקי על זיתים וענבים אלא גבי ערלה דוקא ולא באינך, שכן כתב חוץ מ"יין ושמן של ערלה וכו'.

וזנח אמנם לשון הרמב"ם ז"ל בזה מורה לכאורה דרק בערלה וכלאים בלבד הוא דלוקה על שמן ויין שלהם, ולא בשאר איסורים. [ועיין בחדושי הרמב"ן בחולין (ק"כ סוף עמוד ב') שהבין בדעת הרמב"ם כהבנת הלח"מ, ותמה ע"ז מאי שנא כלאי הכרם מהנך. ע"ש. וע"ע במעדני ארץ תרומות (פ"ב ה"א סק"ג) שכתב דהר"מ השמיט בטבל כיון דפשיטא, שהרי בזה נאמר עיקר דין תירוש ויצהר. ע"ש. וראה עוד בשו"ת מנחת יצחק ח"ח (סי' קיג) שיש לפרש ד' הכ"מ דמה שהביא מערלה היינו ללמוד שבכולהו יש איסור דרבנן בשאר משקין. אבל לא אזיל לעניין חיוב מלקות, וכהבנת הלח"מ. ע"ש. וכך גם אני למדתי בכס"מ.]

אך נראה לע"ד דאין לזוז מדברי מרח ז"ל, דאעפ"י שזה דוחק גדול לומר, דה"ה לשאר איסורים נמי, כשהרמב"ם ז"ל מנה את כולם ואמר ואין לוקין עליהו, חוץ מ"יין ושמן של ערלה וכו', ונאמר דה"ה לכולם נמי. אך כבר כתב מרח ז"ל בב"י פעמים רבות, דטוב לנו לסבול דוחק הלשון מלסבול דוחק הענין. וכאן אם

לא נקבל את דבריו של מרן ז"ל בכסף משנה אנחנו אמנם שומרים על דקדוק לשונו של הרמב"ם ז"ל, אך פוגעים בהבנת הענין. דאיך אפ"ל דבכולהו אין חיוב על זיתים וענבים, וכמו שבאמת כתב הלח"מ הנז'. דאם כן יהיה קשה טובא, דממ"נ אין אפשרות לפרש כן, דאם כהחת"ס וסיעתיה שהטבל והחדש וכו', נלמדו מחמץ וחלב ונבלת העוף, א"כ כל המשקין של כל הפירות אסורין כמותן בין בטבל בין בחדש וכן בכל הנך, ואם כפי שאמרנו בס"ד שכולם נלמדו מבכורים ותרומה, אזי לפחות המשקין של זיתים וענבים כמותן שחייב עליהן. ואיך ניתן לאסוקי אדעתין דרך בערלה וכלאים הדין כן ולא בשאר.

ועוד דהלח"מ גופיה שם הקשה דמנא לן דלוקה על יין של כלאי הכרם, הא בגמרא לא אמרו אלא בערלה ואליבא דר"י, משום דגמר מבכורים. אבל בכלאי הכרם ליכא האי טעמא. ובסוף דבריו תירץ (בד"ה ולקושיא שניה י"ל) דכיון דקי"ל דכלאי הכרם לוקין עליהן אפילו שאכל שלא כדרך הנאתן, וכדפסק רביו (פי"ד מהמ"א ה"י), וע"כ כתב דלוקה על כלאי הכרם. ע"ש. אך שוב הקשה ע"ז, דא"כ גם משקה היוצא מן הירק דכלאי הכרם ג"כ ילקה עליו, דהיוצא ממנו כמותו אפי' שלא כדרך הנאתו, וע"ש שהתקשה בזה מאוד ולא תירץ. ואשר ע"כ עם כל הדוחק אין לנו אלא דברי מרן ז"ל דעל כל האיסורים הנזכרים לוקה על שמן ויין שלהם.

ועיין בחזון איש שם דמסיק בזה כמרן בכסף משנה דבזיתים וענבים לוקה בכולן, ומה שהזכיר ערלה וכלאים משום דשביעית וחדש לא שייך בזיתים וענבים, וטבל א"צ להזכירו דתירוש ויצהר כתיב, וזה עיקר המקור לחלק בין זיתים וענבים לשאר, והקדש לחוד שייריה, ונקט ערלה וכלאים וה"ה להקדש. עכ"ל. וכן עיקר כמרן ז"ל בכסף משנה דבכולן לוקה על היוצא מן הזיתים ומן הענבים. ועיין עוד במ"ש החזו"א שם.

העולה מכל האמור: דהעיקר להלכה ולמעשה כדעת מרן החזו"א שאפשר להפריש תרומה גם מהמשקין של שאר פירות. ולפי מה שהוכחתי מהרמב"ם ז"ל בביאור הסוגיא דחולין נראה דיותר להפריש מהמשקין של כל הפירות גם לכתחילה.

הרב שניאור ז. רווח שליט"א
רב איזורי במ.א. גזר ויר"ר המכון

פרק ז

[מתוך כת"י של ספר "תולעת שני" – דיני תולעים]

דיני חרקים בתערובת, פסולת חרקים וחיצא מן הטמא

[המשך מהגליון הקודם]

ט. כל סוגי השרצים גם אותם שפגומים ומאוסים, אם אכלם לוקה עליהם, ויש להם דין בריה. ואף אם הסריחו השרצים ונשתנה צורתם, לוקה עליהם, ויש להם דין בריה. ויש אומרים שאם הסריחו עד שאינם ראויים לאדם כלל, אפילו ראויים לכלב, אין לוקה עליהם ואין להם דין בריה. ויש אומרים שכל שראויים לאכילת כלב לוקה עליהם ויש להם דין בריה, אולם אם נפסלו גם מאכילת כלב, אין לוקה עליהם ואין דין בריה עליהם ובטלים בתערובת. והסכמת רוב הפוסקים להלכה, שאם השרצים הסריחו כל כך עד שאינם ראויים כלל, הרי הם בטלים בתערובת כל שאהתערבו ואינם ניכרים כלל⁹.

9. כתב הרמב"ם בהל' מאכלות אסורות (פ"ב הכ"א) וז"ל: "אבל האוכל בריה טמאה בפני עצמה כולה הרי זה לוקה מן התורה ואפילו היתה פחותה מן החרדל, בין שאכלה מתה בין שאכלה חיה, ואפילו סרחה הבריה משתנית צורתה, הואיל ואכלה כולה לוקה". עכ"ל. ולכאורה אם כן כמפורש ברמב"ם שאף אם סרחה [כלומר שהסריחה לאחמ"כ, ולא סרוחה מעיקרה] ג"כ לוקה, וממילא גם י"ל שאינה בטלה אפילו באלף, כדין בריה. וכתב הרב המגיד על הרמב"ם שם, שהיינו דווקא בשלא סרחה והבאישה עד כדי שלא תהיה ראויה לאדם, אבל אם סרחה עד כדי כך, כבר כתב הרמב"ם (מאכ"א פי"ד הי"א) שהוא פטור, שכן הלכה כרבי שמעון שנבלה שאינה ראויה לגר לאו שמיה נבלה. עכ"ד. אלא שלכאורה יש להקשות שאם כדברי הרה"מ בד' הרמב"ם, מה חידש לנו הרמב"ם בבריה, לאחר שכבר פסק הלכה בכל האיסורים שאם אינן ראויין לגר שהאוכלם פטור. שאם דין בריה כשאר איסורים מה חידש הרמב"ם בדין בריה? וקושיא זו כבר הקשה הרב מחת חינוך (במצוה קסג אות ו), על דברי הרה"מ. ויצא לבאר אחרת בדעת הרמב"ם, שס"ל שהיכא שאכלה שלימה כיון שחייב אף בשיעור כל שהוא, ממילא חייב אם הופסדה ונסרחה ואף שאכלה שלא כדרך הנאה. אולם היכא שצריך כזית כגון שלא אכלה שלימה בכה"ג אינו חייב אם זה שלא כד"א. אלא שמסיים שם שבטלה דעתו נגד דעת הרב המגיד. אלא שהפר"ח (יו"ד סי קג סוף אות א), פליג על הרה"מ, וס"ל שאף בסרוחין

מעיקרא כגון זבובין ויתושין, אף אם הסריחו אח"כ עד שנפסלו לגמרי מאכילת אדם, ג"כ אסורין מן התורה ולוקין עליהם, וסיים וכן עיקר. ולדברי הפר"ח אם אסור מה"ת ולוקה עליהם, א"כ גם דין בריה יש להם ואינם בטלים. אולם הרב פרי תואר על השו"ע שם (סוס"ק ב) כתב שאין דברי הפר"ח מוכרחים. ונראה שדעתו נוטה לדעת הרה"מ. אלא שציין שעכ"פ אסור לאכול גוף האיסור אפי' נפסל מאכילת אדם. ויעוי' עוד בד"ז בכף החיים סי' קג אות ז. והרב ברכי יוסף סי' קג אות א, הביא את מחלוקת הרה"מ והפר"ח, וציין שם את דברי הרב בתי כהונה שכתב שהמחלוקת בנפסלה מאכילת אדם, אולם אם גם נפסלה מאכילת כלב, גם הפר"ח יודה דשריא. ובסו"ד הביא שם שנראין דברי הרב המגיד. עיי"ש. והנה אל מול דעת הרמב"ם שפסק שגם שרצים מאוסים אסור, מצינו לרבינו הרא"ה בבדק הבית (בית ד סוף שער א) שדעת אחרת עמו, וס"ל שכל שהשרצים טעמם פגום מותר גופם וצירם, ואינם נאסרים מה"ת, אא"כ השתבחו בעודם בתבשיל, אלא שגם אז אין להם דין בריה, וכל שיש שישים נגד הטעם המשובח, הם בטלים. וכל מה ששינו בגמ' לגבי נמלים וזבובין אין זה אלא אם יש כיו"ב שאינם מאוסים, אולם אה"נ במאוסין אינם אסורים מה"ת ואין להם דין בריה. עכ"ד. ואע"ג שאין דעתו להלכה, מ"מ יעוי' למרן הראש"ל שליט"א בספרו הליכות עולם (ח"ו עמ' רס"ט), שצירף דעה זו כסניף. יעוי"ש. והנה להלכה מצינו מפורש שפסק מרן בשו"ע (יו"ד סי' קד סעי' ג ובס"י קז סעי' ב), שאף נמלים וזבובים שהם מאוסים ונפשו של אדם קצה בהם יש להם דין בריה ואסורים כל התערובת, אא"כ הוציאם שהתבשיל מותר שאין פליטת דברים אלו הפגומים, אוסרת. עכ"ד. אלא שמצינו להרמ"א שכתב בהגהה (יו"ד סי' ק"ג סעי' א) וז"ל: מיהו דברים החשובים כבריה או כיו"ב אם אינם פגומים בעצמם אע"פ שפוגמין התבשיל ואין להם דין בריה. והדברים מפורשים יותר במ"ש הרמ"א בדרכי משה בשם האו"ה. ומדברי הרמ"א הללו למד הרב פנים מאירות (ח"ב סי' סז), דדעת הרמ"א שאכן כל שפגומין אין להם דין בריה ובטלים. וד"ז השיב להגאון בעל חוות יאיר שכתב בתשובתו שפרעוש שאבד במאכל אסור כל התבשיל משום שבריה אפי' באלף לא בטלה. וע"ז השיב לו מדברי הרמ"א הנ"ל. אלא שבדעת עצמו ס"ל להפמ"א דלא כהרמ"א, אלא שבריה אף אם היא פגומה אינה בטלה אפי' באלף. וכן הבין בדעת הרמ"א הרב ערוך השולחן (סי' קג סעי' יא), שכל היכא שפגום בטל השרץ בתבשיל, ולפי"ז המילבי"ן, תולעים, זבובים ופרעושין שנאבדו בתבשיל ואינם ניכרים בטלים לגמרי. והוסיף שם שיש מי שאומר שהיינו דווקא בבריה שהיא טובה, כגון עוף טמא שנסרח לגמרי, אולם בריה שמאוסה מעיקרא אינה בטילה אפי' באלף, ודוחה את דבריו מלשון הרמ"א. עיי"ש. הרי שלהדיא ס"ל להערה"ש בדעת הרמ"א שאף במאוס מתחילת ברייתו, כל שהם פגומין בטלים בתבשיל. ובשו"ת רב פעלים (יו"ד ח"ד סי' ח בד"ה וראיתי), הביא את דברי הגאון כתב סופר ביו"ד סי' סג, שהביא שם את דברי החו"י והפמ"א, והוא עשה פלפול להוכיח דבריה שהיא פגומה לא חשיבה בריה ובטלה וכדברי הרמ"א. והרב פעלים כתב שכיון שאפשר שיבוא אדם לידי טעות להמציא משיטות פוסקים אלו צד זכות להקל בתולעים פגומים, ובאמת שכ"ז אינו, ולא ניתן להאמר אפי' בספק כל דהו, וזאת מכיון שדעת הרמ"א כלל אינה להתיר ביתושין וזבובין וכיו"ב שפגומין ומאוסין מעיקרא, כיון שאלו אסרה התורה מעיקרא הגם שהם מאוסין, ולא דיבר הרמ"א אלא בכה"ג של עוף

י. כאמור לעיל, שרצים שחסר בהם איבר כל שהוא, אין להם דין בריה ובטלים בתערובת, אולם כל זה במקום שהשרצים נימוחו בתערובת שאין כל אפשרות למוצאם. אולם אם אפשר למוצאם אפילו אם זה בטורח ובמאמץ, אין כאן תערובת כלל, ולא שייך כאן ביטול, ואף שהשרץ אינו בריה, מכל מקום אינו בטל, וכל המאכל אסור¹⁰.

טמא וכיו"ב שאינם פגומין מעיקרן, וע"ז קאמר דאם נסרחו ונפגמו שבטל חשיבותן ומתבטלין, וכמו שפירש הרב פרי חדש (על הרמ"א בס"ק א). ורק מה שהוסיף הפר"ח לחדש שגם ביתושין וזבובין שפגומין מעיקרן אם אח"כ הסריחו עד שאינם ראויים כלל שגם הם אינם בטלים, ע"ז חלקו עליו כל האחרונים והעלו דגם אלו אם הסריחו אח"כ הרי הם בטלים ברוב אם נתערבו. עכ"ד הרב פעלים. [ומש"כ שא"א לצרף סברת החולקים אף כצד או סניף או אף ספק כל דהו, זה לא הבנתי בעניותי, ומה גם שכאמור לעיל דעת הרא"ה להתיר בזה לגמרי אם הם מאוסין. ולעיל הבאתי את דברי מרן הראש"ל שליט"א בספרו הליכות עולם שצירף דעת הרא"ה ז"ל להקל במקום הפ"מ, יעו"ש]. והנה בתשובתי אודות חרקים בפטריות שנדפסה בגליון תנובות שדה מס' 40, הבאתי מחלוקת זו בקיצור נמרץ, והעיר שם ידידי העורך כמוה"ר דוד אביטן נר"ו, שגם דעת מהר"ש עמצאר זצוק"ל המובא בשו"ר ברכה סי' ק ס"ק ג נראה כהפמ"ג שהבאתי שם, דס"ל (בסוף דברי פתיחה להל' תערובות) שאף אם הסריחו לחלוטין דין בריה עליהם. עכ"ד. ועיינתי במרן הרחיד"א בשו"ב שם, וציין לפסקי דינים כ"י למהר"ש עמאר ז"ל, שכתב אודות ביצה שיש בה אפרוח או דם והיא סרוחה, ונתבשלה עם תבשיל מותר, ואינה צריכה ביטול, והטעם כיון דהוי נטל"פ. ובסו"ד כתב ולא שייך דין בריה, מאחר שמכירה ומשליכה. וסיים הרחיד"א ודברי הרב ז"ל יש בהם טעם כעיקר דאורייתא. והנה לכאורה הדיוק מסיום דבריו שכתב שאין כאן דין בריה וכו', [ויש להעיר לכאורה שמה שכתב שיש כאן משום בריה אזיל היכא שיש אפרוח בביצה, שאם אין שם אלא דם, כבר כתב הש"ך בסי' ק ס"ק ב, שמרן ז"ל בבדק הבית פשט לספיקא וס"ל שבטיפת דם אין דין בריה אלא היכא שיש אפרוח], ואם הדיוק נכון לכאורה החמיר מהר"ש עמאר ז"ל, שאף היכא שאינו פגום מעיקרו, אף אם הסריחו אח"כ יש עליו דין בריה ואינו בטל, אלא שטעמו בטל, וזה דלא כהסכמת רוב האחרונים לעיל, וכפי שפסק רבינו הרמ"א. ואולי מדין אחר נגע בה שכיון שיש ממשו של איסור, הכל אסור שמא יפגע בממשו של איסור, וכדלקמן בסעיף הבא. נמצינו למדים שדין זה נחלקו בו הפוסקים להלכה, והסכמת רוב האחרונים נראה, שהיכא שפגום מעיקרא דין בריה עליו ואינו בטל, ואם הסריחו אח"כ עד שכבר אינו ראוי, אם נתערבו ואינו ניכר הרי הם בטלים ברוב.

10. הנה כמבואר לעיל סעי' ז, שבריה צריך שיהיה דבר שלם, שאל"כ אין עליו דין בריה. אלא שמצינו דין נוסף בכללים של ביטול, והוא מה שכתב מרן השו"ע בס' קד סעי' א' לגבי עכברא דמרנא שנפל לשכר או לחומץ אם הסירו שלם ולא נשתייר שום ממשות מותר ע"י שיהיה שישים בהיתר נגד העכבר. ואם נחתך לחתיכות דקות ואינו יכול לסננו, כגון שנתערב השכר במאכל עב, הכל אסור ואין שם ביטול, דחיישינן

שמה יפגע בממשו של איסור ולא ירגיש. עכ"ד השו"ע. ולכאורה למדנו מכאן שכל היכא שיש חשש שיפגע בממשו של איסור, אף שאין כאן דין בריה (שהרי נחתך לחתיכות), מ"מ אין כאן ביטול והכל אסור. וכל מה שמצאנו להיתר בתערובת היינו דווקא היכא שנימוח לגמרי האיסור והפך לחלק מההיתר בכה"ג בטל. אולם כל שהחתיכה נשארה בעין, אין כאן כלל תערובת והכל אסור. ואף שכדי למצוא את זה צריך דקדוק ועיון וטורח רב, כגון במאכל עב מכל מקום הכל אסור, ולא מדין בריה. אלא שהרמ"א כתב שם וז"ל: ודווקא בשרץ יש לחוש אם נשאר שלם שלא יוכל להוציאו אבל בשאר איסורין אין לחוש. עכ"ל. ובד"מ ביאר שהטעם הוא משום שמה שאר בו שיעור כעדשה שהוא שיעור טומאה בשרץ מקרי בריה, אולם אין הדין כן בשאר שרצים אלא בשמונה שרצים. ובש"ך ס"ק ג הביא שכן פירש"י על סוגיא דעכברא (ע"ז דס"ט), והביא הש"ך שהקשה הר"ן מדוע יש לדון מצד ח' שרצים שבכעדשה, הרי אף בשאר איסורים יש לחוש משום חצי שיעור שאסור מן התורה? וע"כ מיישב הש"ך שבשאר איסורים כיון שזה נטל"פ א"כ ליכא משום טעמא, וגם משום גוף האיסור אין לחוש כיון שבטל ברוב ואינו מכירו, וכן לענין שרץ ששיעורו בכעדשה לא בטל כיון דהוי כבריה. ומציין הש"ך שמדברי מרן הבית יוסף נראה דאפי' בפחות מעדשה ואף בשאר איסורים נמי לא בטיל ואפי' ביותר מששים כל שא"ל לסננו שחיישינן שמה יפגע בממשו של איסור. נמצא א"כ לדעת הש"ך שלענין שאר שרצים באנו בזה למחלוקת מרן הב"י והרמ"א. והט"ז בס"ק א האריך להוכיח דלא כהרמ"א, וכתב שהעיקר הלכה למעשה שאין כל חילוק בין שרץ לשאר איסורין, והעיקר שכל שנימוח לגמרי האיסור במשקה הוי כלח בלח ובטל בשישים, אולם כל שלא נימוח הוי כניכר ואין כאן תערובת, ושפיר יש איסור אם יבלע אותו בעין, ע"כ אסרו הכל. ועי' בנקוה"כ שהאריך להשיג על הט"ז. והרב ערוך השולחן (סי' קד סעי' א-יא) ס"ל כדבר ברור שאין כל חילוק בין סוגי האיסורים אלא הוא כלל בביטול שאינו שייך אלא במה שאינו ניכר אבל בדבר הניכר לא שייך ביטול, ולכן אין הלח מתבטל ביבש ולא היבש בלח מפני שניכר האיסור. ולכן שרץ שנפל למשקה ונחתך לחתיכות דקות שא"ל לבררן אין לו ביטול אפי' באלף כיון שהן ניכרין, ואין לזה תקנה אלא בסנון. ואם נפל למאכל עב כגון עדשים וגריסים נמוחים, אם השרץ נימוח או נחתך כמו המאכל וא"ל להכיר ביניהם יש לזה ביטול או כדין לח בלח או כדין יבש ביבש. אולם אם המאכל נימוח לגמרי, והשרץ נחתך לחתיכות דקות אין שם ביטול אפי' באלף שהרי החתיכות ניכרים. ורק אם יש שם גם בשר שנחתך לחתיכות דקות כמו השרץ וא"ל להכיר בין זה לזה, יש ביטול אם הבשר הוא יותר מהשרץ. ובסוגריים כתב שכ"ז למד מהט"ז ומהפר"ח. ובסעי' ד וה' הביא את הדעה שסברו לחלק בשרצים האסורים משיעור עדשה וכתב שאין מקום לדבריהם. והחידוש בדבריו שבסעי' ט למד כפירוש הט"ז ג"כ ברמ"א ולא כהש"ך, וביאר את הרמ"א שכוונתו שאה"נ אין חילוק בין שמונה שרצים לשאר שרצים, אלא החילוק הוא כנ"ל בין שהאיסור ניכר או לאו, רק כיון שהשו"ע לא ביאר זאת להדיא, הוסיף הרמ"א וכתב, שלענין שאר איסורים כגון טריפות וכיו"ב שנתערבו עם בשר אחר, צורה אחת להם ואינן ניכרין, אולם שרץ שונה הוא משאר אוכלים ולכן הוא ניכר, וזוהי כוונת הרמ"א. עכ"ד. וכן פסק רבינו הרב פעלים (יו"ד ח"ד סי"ח בד"ה אך עם), שלענין קפה אין להתיר משום הספיקות שעשה השואל (לענין תולעים

יא. אם התבשיל אינו עב ואפשר לסננו, כגון השיכר והחומץ, מותר התבשיל באכילה או בשתיה לאחר הסינון. ואף לכתחילה מותר לעשות כן, וכגון עשיית ליקר או יין מפירות נגועים, ולאחר מכן יסננו במסננת באופן שלא יעברו התולעים למשקה. וכמו כן מותר לבשל את התבלינים השונים עם מים, ולאחר מכן לסנן את המים, ולהשתמש במים עם טעם התבלין. וכמו כן מותר לכתחילה ליתן את התבלינים וכיו"ב הגם שהם נגועים בחרקים בתוך מטפחת עבה [שא"א לחרקים לעבור דרכה], ולשימה בתוך תבשיל ויהנה מטעם התבלינים¹¹.

שבמים), וכתב שם שכל דין תערובת נאמר רק במינו, כגון דג טמא בין דגים טהורים וכיו"ב, שאין איסור ניכר, אבל באינו מינו שהוא ניכר בפנ"ע, אלא שמחמת קטנותו ותערובתו בדבר עב אי אפשר לבררו ולהפרידו לא שייך דין ביטול, דחיישינן שמא יפגע בגופו של איסור. ובהמשך הביא דעת מור"ם והט"ז והפר"ח. יעו"ש. והנה דברי הרב פעלים הם גם על פת שכבר נאפתה כמבואר שם. ומשמע א"כ שאף בתערובת כ"כ גדולה שכמעט ואין מציאות למצוא שם את השרצים, מ"מ דינו כניכר ואינו בטל, כיון שסוף כל סוף ע"י טורח גדול מאד ניתן להכיר ביניהם. ומצאתי למרן החזו"א זיע"א בספרו על יו"ד הלכות תולעים (סי' יד ס"ק ו' בד"ה ושיעור נימוח), שכתב וז"ל: "ושיעור נימוח, היינו שאין העין מכירתו כלל, והלכך מתבטל כדין יבש ביבש, אבל אם העין מכירתו כשיפגשו, אע"ג שאין כח באדם לחפש אחריו חשיב כאיסור ניכר ואינו בטל". ומדברי הערוה"ש הנז' מדוקדק שאם החתיכות שרץ נראות כחתיכות בשר, אין נקרא ניכר ובטל. ואע"ג שבהתאמצות או בדיקות שונות ניתן להבחין ביניהם, מ"מ אנו מתבוננים במונח כמות שהוא לפנינו, אם הוא נראה כחתיכה בין החתיכות והעין הרגילה אינו מבחינה ביניהם דינו כאינו ניכר. אולם אם העין מבחינה ביניהם רק שקשה להגיע אל החתיכות עקב התערובת הגדולה חשיב כניכר ואינו בטל. [ובתשובתי אודות הפטריות (נדפס לקמן בחלק התשובות), שכתבתי צד להתיר בייצור המיוחד שנעשה שם, היינו משום שבנידו"ד יש ודאי חרק, והשאלה אם יש תערובת או לא. אולם שם יש צד שאין כלל נגיעות, ואם יש - זה כמות כ"כ קטנה, כך שאין חובת בדיקה כלל ודו"ק]. וע"ע בכה"ח (סי' קד אות ה), שכתב על דברי הרמ"א בהגה שמדעת מרן הב"י נראה שאפילו פחות מכעדשה ואפי' בשאר איסורין לא בטל כל שא"א לסננו. וכיון שכן דעת הט"ז והמ"כ והפר"ח והפרי תואר, יש להחמיר. וכן עיקר להורות. [ומה שהתיר מרן השו"ע בס' פ"ד סעי' ט, בעבר ובישל בלא בדיקה, שאם אינו יכול לבדוק. מותר. התם היינו כיון שיש ספק שמא אין כלל חרקים, ושאינו מנידו"ד שיש ודאי חרקים שנחתכו לחתיכות קטנות, וד"ק].

11 הנה בשו"ע המובא בהערה הקודמת לענין שרץ שנפל לשכר וחומץ (סי' קד סעי' א), וכן שם בסעי' ב, כתב שאם נפל ליין ושמן או שאר משקין פוגם ואי"צ ס'. ועכ"פ להדיא שם שאפשר לסננו ומותר. אלא ששם איירי בדיעבד שנפל. אולם מצינו

להדיא שמרן השו"ע פוסק בסי' פד סעי' יג, שדבש שיש בו נמלים מותר לחממו עד שיהיה ניתן ולסננו. הרי שזה מותר לכתחילה. ובב"י הביא בשם האו"ח שאין כאן מבטל איסור לכתחילה, כיון שאין כוונתו אלא לתקן את הדבש, ולא לבטל את האיסור. אלא שבפתחי תשובה ס"ק י כתב בשם הנוב"י שזה מותר רק היכא שכבר מעורב הנמלים, אולם לכתחילה אף שמסנן אח"כ, אסור. ומציין שם הפת"ש למה שכתב בנחלת צבי, שדעת הרבה פוסקים אינה כן. ושם בנחלת צבי מציין דברי הר"ן בפר' אין מעמידין, ולט"ז סי' קלז סק"ד ולתשו' צ"צ סי' נא, ועוד, שהתירו לכתחילה לערב פירות מתולעים אם אח"כ מסננם. וכתב שכל זה דלא כהנוב"י. אולם הערוך השולחן (בסי' פד סעי' פד) מבאר שלא ירדו לסוף דעת הנוב"י, וגם לדעתו מותר לתת פירות מתולעים לתוך יי"ש כיון שאין עיקר הנתינה לשם תולעת, ולכן מותר. ולא אסר הנוב"י אלא לתת את גוף האיסור לתוך המשקה שזה אסור לכתחילה. ומצינו להט"ז (סי' פד ס"ק ט) שדן אם מותר לעשות יי"ש מחיטים מתולעים. וכתב שמותר לכתחילה, ואין כאן משום מבטל איסור לכתחילה, דהא לא נתכוין אלא להוציא זיעה מן הקמח. אלא שאסר מטעם אחר, שמא יבוא לאוכלו כשהוא בעין. ובפת"ש ס"ק ג הביא את דעת הפר"ח שחולק על הט"ז, ומתיר לעשות כן לכתחילה ולא חושש לחשש האחרון של הט"ז [ושם כתב שאין לגזור גזירות מדעתינו]. וכ"ה בתשובות צ"צ ובתשו' פמ"א ועוד. ועו"ע בס' הליכות עולם למרן הראש"ל שליט"א (ח"ו עמ' רנח), מש"כ לענין סינון החומץ, ושאין בכך משום מבטל איסור לכתחילה. יעוי"ש. ובפת"ש הביא בסו"ד את תשובת שב יעקב סי' כ"ט, שהתיר לתת גודגדניות מתולעים בתוך כיס קטן תפור מכל צדדיו וליתנו בתוך היין. ועו"ע בזבחי צדק ח"א סי' פד אות סג שכתב בסו"ד, שבמדינתם שמים בתוך השיכר סוגי תבלינים שונים וקושרים היטב בתוך סמרטוט, ומניחים אותו בתוך הכלי שאליו זורם השיכר, ודבר זה מותר אף לכתחילה, אף אם יש שם תבלינים מתולעים, יען שהתבלין קשורים בתוך סמרטוט ואינם באים לתוך השיכר, ואין נסחט אלא טעמים ומותר לכתחילה. [אלא שצ"ע שהזב"צ שם באות סט הביא את דעת השפ"ד בסתמא, שכמהין שהם מתולעים, אסור ליתנם בבגד פשתן וליתן בתבשיל, שהגם שאין כוונתו רק על הרוטב, ושונה הדבר מתולעים או נמלים בדבש, אלא שסיים שאין לגעור במי שעושה כך, רק שיהיה בגד עב, בענין שלא יצא התולעים. ולכאורה מזה שהביא דבריו בסתמא, משמע שהכי ס"ל, וזה סותר דבריו דלעיל. ובאמת שהרב המגיה העיר זאת בסוגריים, בסוף אות סג, וכתב שאפשר שבכמהין היינו טעמא כיון שזה ודאי נגוע, אך התבלינים יאן ודאי שנגועים. אלא שעדיין יש לעיין שהרי באות מ, וציין לזה גם בתחילת אות סג, התיר לעשות גם מקמח שוודאי מתולע יי"ש, וכן מצימוקים וודאי מתולעים. וא"כ מאי שנא הכא. ואולי אפשר לחלק שלענין יי"ש זה עובר מהכלי הראשון לכלי שני שהוא נקי, ולא התיר בכלי שני אלא ספק נגוע. אולם בכמהין הוא מניחם בתוך כלי התבשיל (כעין כלי שני בשיכר) ולכן אסר בוודאי נגוע. אך עדיין צריך לזה מקור וטעם. ובתו"ד הביא באות סג מדברי השו"ג שיש להתיר היכא שהרשות המתולע נמצא בכלי הראשון אך אסור לשים בכלי השני כשות מתולע, דאיכא למיחש שהתולעת שתשאר בשיכר. משמע א"כ שכל החשש בגוף התולעת ממש שתשאר, אולם בתוך בד אין חשש כזה. (ואגב אעיר שמדברי השו"ג יש לאסור את המשקה הנקרא "תאקילה מאסלה", שהגם שהצמח שממנו

יב. טעמם של השרצים בטל בתערובת, ולכן אם נפלו תולעים או זבובים לתוך תבשיל, מסיר את השרצים והתבשיל מותר, שטעם השרצים בטל ברוב, ותמיד יש רוב נגד הטעם. והטעם שדי ברוב היתר, ואין צריך שישים לבטלו, הוא מכיון שטעמם של החרקים פגום, ואינו טעם שצריך שישים נגדו. ויש מחמירים בחלק מסוגי השרצים להצריך שישים נגד התולעת, אולם להלכה העיקר כדעיה ראשונה. אולם עכבר שנפל לתוך שיכר או חומץ רותח, או בצונן ושהה 24 שעות, כיון שטעמו אינו מאוס ונותן טעם לשבת, צריך שיהיה שישים בתבשיל כנגדו¹².

מופק כל סוגי התאקילה, וכן יתר החומרים - מותרים בשתיה, אולם בסוג האמור מונחת תולעת שלימה כמות שהוא בתוך הבקבוק, ויש לחשוש לגופו של איסור). וצל"ע עדיין היישוב בין דברי הזב"צ]. עכ"פ נראה להלכה ולמעשה מדעת רזה"פ שיותר לכתחילה לעשות משקין וכיו"ב מפירות נגועים, כל שמסננם דרך בגד עב שאין התולעים עוברים דרכם. וכמו"כ מותר לשים בתוך בד סגור היטב עלים שונים שהם בחזקת נגועים - כגון פטרוזיליה או כוסברה - בתבשיל, או נענע בתה, כיון שאינו צריך אלא לטעם העלים. וכמו"כ מותר לבשל תה בתוך קומקום עם עלי נענע, ולאחמ"כ למוזגם לתוך כוס דרך מסננת דקה (כגון שמונה בתוך המסננת בגד עב או צמר גפן), ומותר לעשות כן לכתחילה. ובפרט בעלים בסוג הנ"ל שהם בחזקת נגועים, אולם לא וודאי נגועים וכידוע. וכן התיר להדיא הרב ערוך השולחן בס' פד סעי' סג, לשים בתוך מטפחת פטריות שהם נגועים הרבה, וליתנה בתוך תבשיל. (ועו"ע בשו"ת משיב דבר ח"ב סי' כו, שהתיר לעשות שמן מזרע קנבוס הגם שיש בו הרבה תולעים, ועי' בסו"ד מה שהתיר לענין אכילת הפסולת.

12 כתב מרן בשו"ע (סי' קז סעי' ב), זבוב וכיו"ב מדברים המאוסים וכו' שנמצא בתבשיל זורקן והתבשיל מותר, שאין פליטת דברים אלו הפגומים אוסרת. וכ"כ מרן בשו"ע סי' קד סעי' ג, שדברים המאוסים כגון נמלים זבובים ויתושים וכו' אפי' נתערבו בתבשיל ונמחה גופן לתוכו אם ההיתר רבה עליו מותרים. עכ"ד. כלומר להדיא פסק מרן שדי ברוב ואי"צ שישים, וה"ט כיון שטעמם פוגם. ודבריו בסעי' ג באים לאפוקי עכבר שכתב בסעי' א', שעכבר שנפל לשכר וחומץ, אם נפל לצונן ולא שהה מעת לעת מותר, אך אם נפל לרותח או בצונן ושהה מעל"ע, מותר רק אם יש שישים כנגדו. והטעם, כיון שעכבר אינו מאוס ועולה על שולחן מלכים. אלא שגם עכבר אינו נ"ט לשבח אלא בשכר וחומץ, אולם ביין ושמן כתב מרן השו"ע בסעי' ב שדינו כשאר משקין ובטל ברוב ואי"צ שישים [ועכברא דדברא שוודאי טעמו לשבח, אם נפל ליין ושמן, נחלקו הפוסקים אם פוגם או לא, ע"י ש"ך וב"ח שדעתם שאינו פוגם אף לדעת השו"ע. ועי' פר"ח ס"ק א שכתב להקל גם בעכברא דדברא שאי"צ ס' אם נפל ליין ושמן. וע"ע כה"ח סי' קד אות א]. ומהא שמרן השו"ע בסעי' ג שם, וכן בס' קז הנז' לא חילק בין סוגי התבשיל השונים, מוכרח שדעתו להלכה שבכל סוגי התבשיל טעם השרצים הנ"ל פוגם, ואי"צ שישים. ובאמת שהב"י הביא את דעת

הרוקח שזכוב אף בחלא ושכרא פוגם ואי"צ שישים, ומאידך הביא את דעת הרשב"א שזכוב שנפל לחלא ושכרא אינו פוגם, וכדין עכבר. אלא שלהלכה כנראה פסק מרן כדעת הרוקח. אולם הרמ"א הביא להלכה שם בס"ג את דעת הרשב"א להחמיר. ובמש"ז אות ו, כתב שאינו מבין מדוע העולם מיקל בחלא ושכרא שנפל לתוכן זכוב הרי סוכ"ס הרמ"א הביא דעת הרשב"א להחמיר, וכ"כ הש"ך בס"י קז סוס"ק ז, שבחלא ושכרא לכו"ע אסור. עכ"ד. ומש"כ לכו"ע, אינו מובן, שהרי דעת הרוקח להתיר, וכ"נ דעת השו"ע. ועו"ע בערוך השולחן סי' קד סעי' טו, ובס"י קז סעי' יד. אלא ששאר שרצים כגון זבובין ויתושין שנפלו לתבשיל, הסכים הרמ"א לדעת השו"ע, וז"ל בס"י קז סעי' ג על דברי השו"ע שאי"צ ס' כתב בזה"ל: וכן המנהג פשוט, אע"ג דיש מחמירין, דברי המקילין עיקר. עכ"ל. וכ"פ להלכה הט"ז בס"י קד ס"ק ו', וכ"כ להלכה הפר"ח בס"י קד אות י, ובסו"ס ק"ו. אולם הש"ך בסו"ס קז ס"ק ז כתב להחמיר בזה, להצריך ס', וכדעת המהרש"ל. ועי' כה"ח סי' קד סוף אות כ, שכתב שהמחמיר תע"ב. אלא שזוה נגד דעתו הברורה של השו"ע להקל בזה, וכן נגד המנהג כפי שכתב הרמ"א. ובפ"ת ציין לדעת הרדב"ז סי' מז, והנה שם כתב הרדב"ז להצריך שישים בזכוב שנפל לסיר שעל האש, אלא שסיים שכ"ז אם תמצית הזכוב משיכה, אבל אם הוא פוגם חד בתרי בטיל. [וקצת תימה, שהיכן מצינו זכוב בתבשיל שמשביח]. והנה הגם שהכא הסכים הרמ"א שאי"צ שישים, מצינו שכתב בס"י פד סעי' ט, לענין עבר ובישל בלא בדיקה שאם לא יכול לבדוק מותר, כתב הרמ"א כי אין לך פרי שאין בו ששים נגד טעם התולעת שבתוכו. עכ"ד. משמע א"כ שצריך שישים נגד. אלא שהרב עצמו בתורת חטאת (והב"ד הש"ך שם ס"ק ל), כתב שאין טעם התולע אוסר, כיון שהוא פוגם. ובכלל נא השווה להדיא את הזכוב והתולע שהם פגומים ואינם אוסרים. וצ"ל שכוונתו כאן אף אם יש תולעים שמשביחים בכ"א יש שישים נגדם. אלא שהש"ך בס"ק ל', כתב להחמיר בתולעת שהיא משביחה [ואף בזכוב וכיו"ב החמיר ועו"ל]. אמנם הט"ז בס"ק יד וכן הפר"ח באות לב, הפר"ת באות כ, כתבו שגם תולעת פגומה ואינה אוסרת. וכ"פ הערוך השולחן בס"י פד סעי' עג, וכתב שם שרוב תולעים ושרצים הם מאוסים ואין פליטתן אוסרת. והוסיף שם שהחוש מעיד שהתולעים פגומים למאד. עכ"ד. וכ"ז אף בתולעים שנמצאים בתוך הפירות, שהרי התו"ח והערוה"ש בהא קמיירי. ועי' בכה"ח סי' קד אות כא, שהביא דברי הרשב"א במשמרת הבית, שאף הגדל בפרי הוא מאוס, והביא דברי הפר"ת שכתב שם שלדעת הרוקח אינו מאוס ולדעת הרשב"א אין חילוק. והב"ד הכנה"ג שאסר בזה, ודעת הער"ה להתיר בזה. והביא בסיום דברי הפר"ת שהרוצה לקדש את עצמו יחוש לפליטת תולעי הפירות עד דאיכא שישים. עכ"ד. אלא שכאמור העיקר להלכה, וכן יש להורות לאחרים, שאף התולעת שבפירות היא פגומה ואינה אוסרת בתערובת ואי"צ שישים כנגד טעמה. וכן כתב להלכה בשו"ת מהרש"ם ח"א סי' קעד, בתשובה לגבי הדובדבנים, שאף תולעת דינה כזכוב ופוגם. ועו"ע שם מש"כ שגם בחלא ושכרא יש להקל, ודלא כהש"ך הנז' לעיל. ועוד הערה אוסיף לציון, שמדברי הרמ"א הנז' (סי' פד סעי' ט), מוכח שגם אם צריך לשער בששים, וכגון שמשביח בטעמו, משערים ששים נגד החרק ולא נגד כל הפרי, ואין אומרים שהפרי נעשה חנ"נ. וע"ע בשו"ת תרוה"ד סי' קעב, במ"ש בשם שערי דורא (סי' מט), ובדעת עצמו.

יג. כשמסיר את השרץ מן התבשיל, אף אם הוציאו עם כף, אינה צריכה הגעלה, כיון שטעם השרץ פגום, וכאמור. וק"ו אם הוציאו יחד עם תבשיל, שיש ששים נגד התולעת, שאז לכו"ע לא נאסר. ואם השרץ נפל לתוך כלי שני, אין הכלי נאסר כלל, כיון שכלי שני אינו מבליע ואינו מפליט [ואם זה עכבר שנפל לחומץ והוא משביח, נתבאר בהערה]¹³.

¹³ כתב הרמ"א בסי' קז סעי' ב, שאם לקח עם הכף דג טמא מן הקדרה או שאר דבר שאינו פוגם אסור להחזיר הכף לקדרה. [ובש"ך כתב שם שאף אם הכף גדולה שיש בה ששים נגד התולע אסור. וה"ט כיון שיש חשש שמא האיסור מתפשט לכל הכף]. ואם החזיר, צריך ששים נגד האיסור ולא נגד הכף, שאינה נעשית חנ"נ. [ועי' ש"ך שם שכתב שהיינו דווקא במתכת חדשה. אולם בישנה צריך ששים נגד כל הכף. ועי' בסי' צח סעי' ה, שהביא מרן שתי דיעות בזה, ובדעת הסתם כתב לשער בכולה, דכל מה שבלע נעשה איסור ולא ידעין כמה בלע]. ואם הוציא מעט מן התבשיל עם האיסור, והחזיר לקדרה, צריך ששים גם נגד הכמות של התבשיל. [ואי"צ נגד כל הכף. והש"ך חולק ומחמיר נגד כל הכף. עי"ש]. עכ"ד. וברור שאם הוציא עם הכף תבשיל בשיעור ששים נגד האיסור, שלא נאסר הכף, וכ"כ הרדב"ז בשו"ת ח"א סי' מז. ואמנם כל זה כפי שהדגיש הרמ"א, רק בדברים שאינם פוגמים, כגון דג טמא, או עכבר שנפל לחומץ ושכר. אולם בזבובים ושאר שרצים שפוגמים לא נאסרה הכף כלל. ולפי הנז' בסעיף הקודם, שהעיקר להלכה שכל מינים אלו פוגמים, ממילא אפשר להוציא בכף. ואמנם הרדב"ז הנז' לעיל, כתב שזבוב שנפל לכלי ראשון, יש להוציאו עם קיסם או ביד, ולא בכלי, אא"כ מוציא עם תבשיל שיש בו ששים נגד הזבוב, אלא שגם הוא סיים שכ"ז בזבוב שתמציתו משביח, אולם אם הוא פוגם חד בתרי בטיל. ע"כ. והנה כ"ז בכלי ראשון, אולם אם החרק נפל לכלי שני, כיון שכלי שני אינו מבליע ואינו מפליט (עי' שו"ע יו"ד סי' קה סעי' ב, שבהדחה בעלמא סגי), אף אם החרק נותן טעם לשבח, אין לאסור את הכף.

הרב דוד אביטן / העורך

בגדרי קדושת עולי בבל וכיבוש מלכי בית חשמונאי וגבולות ארץ ישראל לענין ערלה

[המשך מהגליון הקודם]

ונבאר יותר, דצ"ב מדוע הרמב"ם בהל' תרומות פ"א ה"ב ובהל' מלכים פ"ה ה"ו, כתב דארץ ישראל היא מה שכובשים כו', למה לא הזכיר דאפשר נמי לקנות בחזקה דרבים, כמו שעשה עזרא. ובהל' מלכים אפשר ליישב קצת, דשם לא כתב אלא דמה שכובשים כו' ה"ה כמו מה שכבש יהושע. אבל בהל' תרומות כותב בפירוש שארץ ישראל היא מה שכובשים כו'. וצ"ע למה לא מזכיר דמהני נמי חזקה דרבים כעזרא.

ונראה, דלשון הרמב"ם בהל' תרומות פ"א ה"ב, הוא: "ארץ ישראל האמורה בכל מקום היא ארצות שכובש מלך או נביא וכו' מדעת רוב ישראל". ובהל' מלכים פ"ו ה"ו: "כל הארצות שכובשים ישראל" כו'. מבואר להדיא דלא מיירי על הארץ המובטחת לאברהם, אלא אפי' מתפשטים לכל ארץ שהיא, נמי יש לה דין ארץ ישראל, כיון שכבושה תחת יד ישראל בכח כיבוש דרבים.

ומפורש יותר, ברמב"ם בהל' שמיטה פ"ב ה"ז: "וכן לעתיד לבא בביאה שלשית בעת שיכנסו לארץ יתחילו למנות שמיטין כו' ויתחייב כל מקום שיכבשוהו במעשרות שנאמר והביאך יי' אלהיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשתה. מקיש ירושתך לירשת אבותיך" כו'. ומשמע דמיירי במה שיכבשו בשאר מקומות שלא כבשו אבותינו עולי מצרים, שהרי קדושת עזרא לא בטלה, ומיושבת השגת הראב"ד. וכמ"ש בשאילת דוד בקו' השמטה דף י"ט ע"ב. ובחי' הגר"ח הלוי שם בתחי' דבריו כתב דאפשר דגם הראב"ד לא כיון להשגה. ע"ש. [אם כי בהמשך לא נקט כן, וחידש דבעי' קידוש בשעת כיבוש. ועמ"ש בהערה הבאה]. וגם כאן מזכיר הרמב"ם כיבוש דווקא, והוא כדאמרן, דבשאר מקומות שלא כבשו עולי מצרים ס"ל דלא מהני אלא כיבוש.

וזכר איתא בספרי דברים פיסקא נ"א: "כל המקום אשר תדרוך כף רגלכם בו, אם ללמד על תחומי ארץ ישראל הרי כבר נאמר מן המדבר והלבנון, מה

תלמוד לומר כל המקום אשר תדרוך, אמר להם כל מקום שתכבשו חוץ ממקומות האלו הרי הוא שלכם". וממשיך שם ולומד דדוקא אחר שכבשו ארץ ישראל המובטחת אז הוא דמהני. ע"ש. ועי' גם בירושלמי בחלה פ"ב סוף ה"א.

ומבואר מדברי הספרי דפשט הכתוב "כל מקום אשר תדרוך" כו', הוא בכיבוש שאר מקומות שאינן מן המדבר והלבנון (דהיינו הארץ המובטחת), אלא שאר ארצות הרחוקות, וגזה"כ הוא דכיבוש הוא דמהני וחזקה לא מהני בשאר ארצות. אבל בארץ המובטחת מהני חזקה ללא כיבוש.

וזחטעם לזה מבואר על פי דרכנו, דקדושה זו היא קדושה התלויה בקנינים, דהרי ארץ ישראל אברהם גופיה קנאה בחזקה, כדאי' בע"ז נ"ג ע"ב, דארץ ישראל מוחזקת להם מאבותיהם. ומה שצריך קידוש, הוא כדי שיהיה בה דין ארץ של ישראל, דאמנם הארץ גופה כבר קנויה לאברהם, אבל הרי לא היה לה דין ארץ ישראל כלל. דגוף הארץ נתן לו הקב"ה מתנה וכבר החזיק בה במאמר ה' יתברך "קום התהלך בארץ" כו', אבל דין ארץ ישראל למצוותיה, נאמר לבני ישראל לאחר שניתנה תורה. ומדין תורה קדושה זו לענין מצוות הארץ - אינו תלוי כלל בארץ המובטחת, אלא בכל ארץ הקנויה לישראל בכל מקום אשר תדרוך כך רגלכם (בכיבוש כנ"ל), אלא דיש גזה"כ שצריך קודם לכבוש א"י המובטחת ואח"כ מהני בשאר ארצות, וכנז' לעיל בספרי. ובאמת יש מצוות שאי"צ כלל כיבוש, כערלה וחלה כו' דכתיב "כי תבואו אל הארץ" "בבואכם" וכו'. וכדאי' בירושלמי בערלה פ"א ה"ג, ובספרא ריש פר' בהר, וכדלהלן. דסגי בביאה ולא צריך כיבוש. ובודאי מה דמהני ביאה, היינו משום דכבר מוחזקת היא להם מאבותיהם. אבל יש מצוות כתרומה ושביעית דלא סגי בביאה וצריך כיבוש וחילוק, כדילפי' מקראי. ויש מצוות שצריך ביאת כולכם, כחלה ויובל ומעשרות, דהוא דין נוסף. ויתבאר עוד להלן בס"ד. וא"כ הא דבעי' כיבוש או חזקה אינו כדי לקנות את גוף הארץ, אלא הוא מדיני מצוות הארץ שצריך שתהיה מוחזקת בקנין ביד כל ישראל כדי שתתחייב במצוות התלויות בה. וזהו שכתב הרמב"ם בהל' בית הבחירה ספ"ו, הנ"ל בריש דברינו, "וכיון שנלקחה הארץ מידיהם בטל הכבוש ונפטרה מן התורה ממעשרות ומשביעית, שהרי אינה מן ארץ ישראל. וכיון שעלה עזרא וקדשה, וכו' בחזקה שהחזיקו בה" כו'. הרי שתלה קדושתה ודין ארץ ישראל בקנינים גרידה. וכנ"ל, דגדר הקדושה האמור כאן הוא לחיוב במצוות התלוי בשם ארץ ישראל שיש להארץ. ודוק.

ועי' ברמב"ן בריש גיטין, שכתב דדרו בעכו אחר חרבן בית שני אע"פ שיש סוברים דקדושה שלישית יש להם, מ"מ ארץ ישראל בחיבתה עומדת לענין ישיבתה ודירתה. וכן מבואר בכפתור ופרח הביאו מהר"י קורקוס בהל' תרומות

פ"א סוף ה"ג, ודייק כן גם מלשון הרמב"ם שם, דארץ ישראל שנתנה לאברהם אבינו אפי' שלא כבשוה, דוקא לענין מצוות אינו ארץ ישראל, אבל לענין ישיבת ארץ ישראל והכל מעלין לא"י ולשאר דינים, שפיר הוי מארץ ישראל. ע"ש. וכן הוכיח בישועות מלכו יו"ד סי' ס"ז, מדברי הרמב"ם בהל' סנהדרין פ"ד ה"ו, שכתב שאין סומכים זקנים אלא בא"י, וכל א"י שהחזיקו בה עולי מצרים ראוייה לסמיכה. ואמאי הרי כתב דבטלה קדושה ראשונה, א"ו דווקא לענין קצת מצוות בטלה. [וכבר כ"כ להדיא הרדב"ז שם, והב"ד הכו"פ דנן. ע"ש]. והשיב על דברי מהרי"ט בזה. ע"ש. ואכמ"ל עוד¹⁴.

חא מיהא נראה דכיון שכל החסרון בביאת עזרא הוא רק מה שלא היה ביאת כלכם, ואילו באו כולם היו חייבים בתרומה מן התורה, כמ"ש הרמב"ם בהל' תרומה סוף"א, מוכח דהיה לביאת עזרא דין ביאת רבים המועילה בארץ ישראל המובטחת ככיבוש רבים. ודוק.

וראיתי במעדני ארץ תרומות פ"א ה"ה, שעמד בזה, וכתב קרוב למה שכתבתי, אלא שנתקשה בהך דע"ז. וחילוקו לא נתברר לי כל הצורך. אבל אילולי דדלא לן כו'. זללה"ה.

ד. החסרון של ביאת כלכם בימי עזרא לענין חלק ממצוות הארץ

עדיין יש לבאר מ"ש הרמב"ם בהל' בית הבחירה שם "אבל חיוב הארץ בשביעית ומעשרות אינו אלא מפני שהוא כיבוש רבים" כו'. למה פרט והזכיר רק

¹⁴ ובספר הלכות ארץ ישראל המיוחס להטור עמ' ט' כתב: "ולפי דעתי לא בעיא קידוש בכל מקום מכל מה שכבשו עולי מצרים, ואפילו היום אם תהיה עיר אחת מיוחדת לדירת ישראל והשדות מיוחדות לישראל ולא יהיה עליהם אימת גוי שיוכל לגרשם ממנה, זו היא קדושתה וחייב במעשר דאורייתא". ודעת הרמב"ם אינה כן, דהרב המחבר ספר זה סובר שלא צריך ביאת כולכם כדי להתחייב במעשרות. אבל דעת הרמב"ם שצריך ביאת כולכם, ולכאורה בהל' שמיטה ויובל פי"ב הט"ז הנ"ל, מבואר דלא זו בלבד דבעי' ביאת כולכם, אלא בעי' נמי שיהיה הביאה בזמן הכיבוש, כמ"ש בחי' הגר"ח הלוי שם. אם כי בזה חולק עליו בספר אבל האזל בהל' בית הבחירה פ"ו הט"ז. גם ראיתי שהעירו דבכס"מ בריש הל' תרומות מבואר דלא כהגר"ח. ע"ש. אבל לשון הרמב"ם דנן בפשוטו מבואר כהגר"ח, דלאיזה צורך הזכיר "בעת שיכנסו לארץ בביאה שלישית" בכאן, הי"ל לומר בעת שיכנסו רוב ישראל כו'. שהרי הרמב"ם ס"ל דליכא דין ביאה שלישית, לגבי קדושת הארץ. א"ו משמע דלגבי ביאת כולכם בעי' ביאה שלישית, וכד' הגר"ח. וצ"ע כעת. [גם ספר אבן האזל אינו תחת ידי כעת]. ואיך שיהיה מאי דבעי' ביאת כולכם מפורש ברמב"ם בהל' תרומות פ"א ובה' בית הבחירה פ"ו, הנ"ל. ויתירה מזו מבואר בדברי הרהמ"ח הנ"ל דלא בעי' כבוש רבים כלל, אלא אפי' יכבשו או יקנו קבוצה מישראל עיר אחת סגי, ובתנאי שלא יהיה עליהם אימת גוי, וזוהי קדושתה. וצ"ע מנ"ל חידוש זה, ובפרט התנאי "שלא יהיה עליהם אימת גוי שיוכל לגרשם כו' וזוהי קדושתה". ומה גם דתנאי זה הרי יהיה רק בימות המשיח או לעת"ל, אשר לא ישא גוי אל גוי חרב, ועולם כמנהגו תמיד מלא מלחמות כו'. וצ"ע ג.

"חיוב שביעית ומעשרות" כו'. ולא כתב בפשיטות "אבל קדושת הארץ" וכו'.

וזחנז בקדושה ראשונה דיהושע היה מעלה נוספת על ביאת עזרא, והיא ביאת כלכם, וכמ"ש הרמב"ם בהל' תרומות סוף"א. גם מבואר בירושלמי שביעית פ"י ה"ב ובבבלי בערכין ל"ב ע"ב, שמכיון שאין היובל נוהג אלא "לכל יושביה" (ויקרא כה, י), בזמן שכל יושביה עליה ולא בזמן שגלו, לכן נמצאת אומר כיון שגלו שבט ראובן וגד וחצי מנשה בטלו היובלות. ע"ש. א"כ אע"פ שעדיין לא בטל הכיבוש מעיקר ארץ ישראל ובית המקדש היה קיים עדיין, מ"מ כיון שלא ישבו בכל ארץ ישראל ובטל דין "לכל יושביה", בטלו היובלות.

גם מבואר בספרא ובירושלמי בערלה פ"א ה"ג, שכל י"ד שנה שכבשו וחלקו לא נתחייבו בתרומ"מ ובשאר מצוות הארץ, מן התורה. פרט לערלה וחלה שלא נאמר בהם אלא ביאה. ע"ש. וראה גם בבבלי בקידושין ל"ז ע"א, וברמב"ם הל' שמיטה ויובל פ"י ה"ב וה"ח¹⁵.

ומבואר בזה דביאת כלכם וקדושת הארץ הם ב' עניינים נפרדים לגמרי, דאפי' כבשו כל זמן שלא חלקו וישבו כל שבט בפע"צ אינו נקרא ביאת כלכם. ואינו קשור לכלל מצות הארץ וקדושתה, אלא דין נפרד הוא, שקצת מצוות הארץ אינם קשורים בכיבוש כלל, אלא צריך בהם ביאת כלכם דווקא ולא מועיל לא כיבוש ולא חזקה אם אין ביאת כלכם.

זכאמור כן דרשו חז"ל על מצוות היובל. וכן בחלה דרשו חז"ל בכתובות כ"ה ע"א, מ"כי תבואו" שצריך ביאת כלכם. וכ"כ הרמב"ם בהל' תרומות ספ"א, שכך הדין גם בתרומה ומעשרות. ודנו רבים מאין יצא לו זה. ועי' מהרי"ט ח"א סי' כ"ה. ומבואר מזה שכל ימי בית שני לא נמו יובלות ולא נהגה חלה ותרו"מ מן התורה בכל ארץ ישראל.

ה. בערלה ורבעי אי"צ ביאת כלכם

וזחנז גם בערלה נאמר בתורה (ויקרא יט כג): "וכי תבואו אך הארץ ונטעתם כל עץ מאכל וערלתם ערלתו" כו'. ולכאור' גם בערלה היה ראוי שנאמר "כי

¹⁵ ולפי"ז צ"ע במ"ש הרמב"ם בהל' שמיטה ויובל פ"י ה"ג: י"ז יובלים מנו ישראל משנכנסו לארץ עד שיצאו, ושנה שיצאו בה שחרב הבית" כו'. והרי מבואר בבבלי ובירוש' וברמב"ם הל' ח' הנ"ל, שמשגלו ראובן וכו' בטלו היובלות, והיה זה לפני שחרב הבית. שוב מצאתי שכבר עמד בזה המב"ט בקרית ספר. ע"ש. אבל לכאורה יישובו הוא דלא כמפורש בהרמב"ם הנ"ל, דלאיזה צורך כתב הרמב"ם את ההלכה הזו דמשגלו ראובן וכו' בטלו היובלות, אם ס"ל דחזרו אח"כ כמ"ש המב"ט. וצ"ע.

תבואו - ביאת כלכם". וא"כ אין ערלה נוהגת בזה"ז מן התורה כלל. אבל אינו כן, הרמב"ם בהל' מאכלות אסורות פ"י ה"א, כתב "ספק ערלה בארץ ישראל אסור ובחו"ל מותר". וכ"כ מרן בשלחן ערוך יו"ד סי' רצ"ד סע' ט'. ובודאי היינו משום דערלה נוהגת מן התורה בזמן הזה. והטעם לזה מבואר במהרי"ט ח"א סי' כ"ה, דבערלה דרשו חז"ל בספרא פר' קדושים, כי תבואו פרט לשנטעו גויים עד שלא באו לארץ. מבאר שם הטעם שלא דרשוהו לביאת כלכם, יובא להלן בס"ד.

ז"ש לבאר בזה האם ערלה נוהגת מן התורה גם בגבולות עולי מצרים או דווקא בגבולות עולי בבל. ומזה זמן כתבתי בזה, ונדפס בחלקת השדה לידידי הרש"ז רווח שליט"א, והריני להעתיק כאן עיקרי הדברים שכתבתי שם.

זגג שכמה אחרונים כתבו שערלה נוהגת מן התורה בכל ארץ ישראל, גם במה שכבשו עולי מצרים ולא כבשו עולי בבל, לענ"ד נראה שאינו כן, ואין ערלה נוהגת מן התורה אלא במקומות שכבשו עולי בבל. וזאת מהמפורש במשנה בערלה פ"א מ"ב: "עת שבאו אבותינו לארץ מצאו נטוע פטור, נטעו אע"פ שלא כבשו חייב". ובירושלמי שם יליף לה מקרא "ונטעתם" פרט לשנטעו גוים עד שלא באו לארץ. [וכ"ה בספרא פר' קדושים פרק ה' פרשה ג': "כי תבואו כו' ונטעתם" פרט לשנטעו גוים עד שלא באו לארץ וכו' מכאן אמרו עת שבאו אבותינו לארץ ומצאו נטוע פטור נטעו אע"פ שלא כבשו חייב"]. ממשיך הירושלמי ושואל הרי ר' ישמעאל סובר שכל ביאות האמורות בתורה לאחר י"ד שנה של כיבוש וחילוק הם. ושמא מתני' דלא כר' ישמעאל. ר' הילא בשם ר' לעזר מודה ר' ישמעאל בחלה וערלה שכתוב "כי תבואו" ו"בבואכם", ומדשינה הכתוב משמעו שינו חכמים חיובו. ע"כ הירושלמי. והיה מקום לומר שמכיון שבערלה לא צריך כיבוש, א"כ גם משבטלה קדושה ראשונה נשאר חיוב ערלה כשהיה לפני כן, שהרי כל דין קדושה ראשונה אינו אלא קדושת הכיבוש עצמו, כמ"ש הרמב"ם, וכנ"ל. וכיון שנתחייבו בערלה עוד לפני שנתקדשה הארץ, א"כ יש מקום לומר שגם משגלו ובטלה קדושת הארץ עדיין חיוב ערלה במקומו עומד, ונוהג מן התורה בכל ארץ ישראל אף במקומות שלא כבשו עולי בבל. ושור' שכ"כ המלבושי יו"ט בקונטרס חובת קרקע סי' ב'. [וכ"כ בשאילת דוד בקונ' השמיטה בסוף ח"א, דף ט"ו ע"א].

אמג קשה על זה. א. פשט ד' הרמב"ם בהל' תרומות פ"א ה"ז, משמע שגבולות עולי מצרים אינם גבולות הארץ המובטחת בפרשת אלה מסעי, אלא הרבה פחות מזה. ע"ש במעדני ארץ. ואיך יתכן שלא יכתבו חז"ל שערלה נוהגת מן התורה גם במקומות שלא כבשו עולי מצרים, הרי אם אין ערלה תלויה כלל בכיבוש, ראוי שתנהג בכל הארץ המובטחת, אפי' במקומות שלא כבשו עולי

מצרים. ומפורש בהרמב"ם בהל' תרומות פ"א ה"ב, שסתם ארץ ישראל האמורה בכל מקום היא הארצות שנכבשו כיבוש רבים. ע"ש. והיינו כיבוש עולי מצרים. ומכיון שערלה אינה תלויה כלל בכיבוש א", ראוי שתנהג בכל גבולות הארץ המובטחת, ואיך יתכן שהמשנה לא הזכירה אלא ערלה בארץ ישראל פ"ג מ"ט. ב. הרי אע"פ שלא צריך כיבוש עכ"פ ביאה צריך, כמפורש במשנה שלא נתחייבו אלא משעת ביאתם לארץ, רק כיבוש אין צריך, וא"כ כשם שהקדושה הראשונה נתבטלה משבטל הכיבוש, כך גם ערלה שתלויה בביאה מסתבר שכשבטלה הביאה בטל דין ערלה. ג. בירושלמי הנ"ל מפורש שדין ערלה כדין חלה, ששניהם תלויים בביאה ולא בכיבוש, ואעפ"כ הרי חלה בזמן הזה ואף בבית שני בימי עזרא, אינה אלא מדרבנן, כמ"ש הרמב"ם, דבחלה יש דין ביאת כולכם הנלמד "מבבואכם", וכיון שבבית שני לא עלו כולם אין חלה נוהגת אלא מדרבנן. הרי מפורש שאע"פ שחלה אינה תלויה בכיבוש אלא בביאה, אעפ"כ משבטלה ביאה וגלו, בטל חיוב חלה מן התורה, ובבית שני לא נתחייבו, כי חסר ביאת כולכם. ומעתה גם ערלה נמי הוא הדין, דמה שנתחייבו בביאה ראשונה נתבטל משגלו, ומכיון שלא מצינו בערלה שצריך ביאת כולכם, שהרי מ"כ תבוא" דרשו חז"ל בספרא פרט לשנטעו גוים עד שלא כבשו כנ"ל, א"כ בקדושת עזרא נתחייבו בערלה מן התורה במקומות שקידש עזרא דווקא, אבל לא במקומות שכבשו רק עולי מצרים.

ושו"ב ראיתי שכ"כ כמה אחרונים. מהר"ט ח"א סי' כ"ה באמצע התשובה, כתב שבערלה אע"פ שכתוב "כי תבואו", נוהגת בארץ ישראל מן התורה בזמן הזה, משום שבספרא דרשינן "כי תבואו" פרט לשנטעו גוים וכו', וכיון שקימ"ל שמה שנטעו אע"פ שלא כבשו חייב, מסתבר לאוקמי דרשא ד"כ תבואו" פרט לשנטעו גוים וכו', ולא לומר שצריך ביאת כולכם. עוד הכריח כן משום שערלה נוהגת גם בחו"ל מהלכה למשה מסיני, וכיון שאינה תלויה בארץ לא מסתבר להצריך ביאת כולכם. עכ"ד בתוספת באור. ואע"פ שלא כתב אם מדובר בתחומי עולי בבל או גם בתחומי עולי מצרים, ילמד סתום מן המפורש בדבריו במקו"א, בסי' מ"ז הנ"ל, שכתב להדיא שכל מה שלא כבשו עולי בבל אין לו דין ארץ ישראל אלא דינו כסוריא לכל דבר. עש"ב. והדברים ברורים.

אמנם ראיתי בצל"ח ברכות ל"ו ע"א, שכתב בפשיטות שמכיון שגם בערלה כתיב "כי תבואו", צריך ביאת כולכם, ולכן אין ערלה נוהגת בזה"ז מן התורה כלל, כדברי המל"מ בהל' מא"ס פרק י'. אך כנודע רבים דחו דברי המל"מ, וגם מרן בשו"ע סי' רצ"ד סע' ט', כתב להדיא שערלה בא"י נוהגת מן התורה (ופשוט דמרן מיירי גם בזמן הזה). והארכנו כבר בזה באוצר התשובות ערלה שם בס"ד.

גם בדגל ראובן ח"ב סי' ר"ז, האריך בנדוד"ד, וכתב שבערלה אין צריך ביאת כולכם, ושכ"כ באור שמח הל' תרומות פ"ב. ודחה דברי הצ"ח הנ"ל. והביא מ"ש במלבושי יו"ט הנ"ל שכיון שאין ערלה תלויה בכיבוש, גם משגלו חייבים מן התורה בכל תחומי עולי מצרים. ודחה דבריו כמ"ש, שגם בחלה חזינן שנתחייבו מיד כשנכנסו לפני שכבשו, ובכל זאת בזמן הזה הוי רק מדרבנן, כנ"ל, ומוכח שדין ביאה האמור בחלה ובערלה כדין כיבוש האמור בשאר מצות התלויות בארץ, שמשבטלה הארץ בטלו כולם. והביא שכ"כ בשטמ"ק בכתובות כ"ה ע"א, שבחלה נתחייבו בכניסתם לארץ לפני כיבוש, מיד כשהתחילו להיכנס לארץ, ובביאת עזרא נפטרו אף לאחר שנכנסו, משום ד"בבואכם" משמע כולם וכו'. עוד האריך להוכיח שערלה אינה תלויה בביאת כולכם, ושפיר נוהגת מן התורה במקומות שכבש עזרא. עש"ב.

גם במקור ברוך [לרבי נחום ברוך גינצבורג] ח"ב סי' ד', הביא דברי המלבושי יו"ט הנ"ל, ודחה דבריו, שאע"פ שאין ערלה תלויה בקדושת הארץ, עכ"פ תלויה בביאת הארץ דווקא, ולכן מסתבר שמשגלו ובטלה הקדושה בטל גם דין ערלת ארץ ישראל, ומשקדש עזרא שפיר חלה הקדושה, דבערלה אי"צ ביאת כולכם.

איברא דבספר שבת הארץ במבוא אות ח', כתב שמלשון הרמב"ם בהל' מעש"ש פ"י ה"ט, משמע שגם בערלה צריך ביאת כולכם, ולא ס"ל כמתניתין דערלה. ע"ש. ולענ"ד דקדוקו קלוש ואינו נראה. וכבר בדגל ראובן הנ"ל עמד על לשון הרמב"ם, וכתב דשפיר מוכח מלשונו שבערלה אי"צ כיבוש ולא ביאת כולכם. ע"ש. גם בספר ארץ חמדה ח"א שער י' סי' י', דחה דברי השבת הארץ.

וזנ"ח כבודו דקדק מלשון הרמב"ם בהל' מאכלות אסורות פ"י ה"א, שכתב: ספק ערלה בארץ ישראל אסור ובסוריא וכו' מותר. משמע שרק בסוריא שרי, ולא בשאר ארץ ישראל אע"פ שלא כבשוה עולי בבל. ויש להוסיף דבמשנה ערלה פ"ג מ"ט: ספק ערלה בא"י אסור ובסוריא מותר ובחור"ל יורד ולוקט ובלבד שלא יראנו לוקט. וכתב הר"ן בפ"ק דקדושין ט"ו ע"א, שלכן החמירו בסוריא קצת יותר מבחור"ל משום שחור"ל רחוקה מארץ ישראל ולא אתי למיחלף. ע"ש. ואם כן אם נאמר שערלה אינה נוהגת מן התורה בזמן הזה אלא במקומות שכבשו עולי מצרים ולא כבשוה עולי בבל, על המשנה נמי קשה, הרי לא רק סוריא קרובה לארץ ישראל, אלא כל המקומות שכבשו עולי מצרים סמוכים טפי לארץ ישראל (ודינם כסוריא כדהוכיח מהרימ"ט סי' ס"ז הנ"ל).

זלענ"ד י"ל דאע"פ שבמשנה ריש גיטין מבואר שעכו היא גבול צפוני של ארץ ישראל, הדבר ברור שאינו אלא גבול צפון מערב אבל בצפון מזרח התפשט הגבול הרבה מעבר לכך עד הבניאס וכל הגליל העליון והתחתון, כמבואר במשנה בשביעית פרק ט' מ"ו שלש ארצות לביעור וכו'. ע"ש. וא"כ מה שנקטה המשנה והרמב"ם סוריא, שפיר נקטו כן, משום שבגבול הצפון מזרחי שפיר נתקדש ע"י עולי בבל עד סוריא. ובאופן שאדרבא ממשנתנו ראייה נמי לכך שעד סוריא נתקדש, וכמ"ש הר"ן הנ"ל שסוריא סמוכה לא"י. ודוק. ומה שלא נקטה המשנה בסתם כל מקומות שלא כבשו עולי בבל ונקטה סוריא, הוא משום שסוריא מקומה ידוע ומפורסם טפי, ואילו נקט התנא עולי מצרים ועולי בבל, היה צריך להאריך במיקומם של מקומות אלו, וכיון שכבר נתבאר במשנה בריש גיטין ובריש פ"ו דשביעית, קיצר התנא ונקט סוריא, שמקומה ידוע, והיא גם הגבול הצפון מזרחי של כיבוש עולי בבל, ומשם נקיש ונלמד על שאר המקומות שנתבארו בגיטין ובשביעית. כו"ז כתבתי ונדפס שם בחלקת השדה.

ברם לפי כל האמור לעיל בריש דברינו, יש להעיר בזה טובא, וברישא יש לבאר האם צריך ביאה בכל הארץ או סגי בביאת מקצת. ועי' במעדני ארץ תרומות פ"א ה"ג, שעמד בזה. ובאמת מפורש הדבר בספרא ריש פרשת בהר, דמשעברו את הירדן מיד נתחייבו בחלה ובערלה וחדש. ע"ש. ובתוך הדברי הגדל ראובן הנ"ל מבואר שכ"כ גם בשטמ"ק בפ"ק דכתובות. ע"ש.

אבל יש לחקור בזה, על מה נתחייבו מיד האם רק על מה שיכבשו בסוף, או על כל ארץ ישראל המובטחת. דאם נאמר שחייבים רק במה שיכבשו מיד אח"כ, א"כ י"ל דגם בביאת עזרא אינם חייבים אלא במה שיחזיקו. אבל אם נאמר שחייבים בכל הארץ המובטחת, א"כ נראה שגם בביאה שניה דעזרא נמי חייבים בכל הארץ המובטחת אע"פ שלא החזיקו בכולה. ופשט ד' הספרא משמע דלא תלוי אלא בביאה לארץ המיוחדת, דדריש "כי תבואו, יכול משבאו לעבר הירדן, ת"ל אל הארץ ארץ המיוחדת, כו' נמצאת אומר משעברו את הירדן נתחייבו בחלה וערלה וחדש". הרי דדין ביאה האמור כאן הוא ביאה לכל הארץ המיוחדת.

וא"כ לפי מה שנתבאר לעיל אות ג', דביאת עזרא יש לה דין ביאת רבים הגם שאינה ביאת כלכם ע"ש, א"כ מסתברא דשפיר חייב בערלה בכל הארץ המיוחדת, דהיינו ארץ המובטחת. דכל דין קדושת עולי מצרים ועולי בבל שנאמר ברמב"ם, הוא דין כיבוש או חזקה רק לענין תרומות וקצת מצוות, וככל האמור לעיל, א"כ מסתברא דכיון דערלה אי"צ ביאה בכל הארץ כלל, אלא מיד כשעברו את הירדן נתחייבו מן התורה בכל הארץ, א"כ מסתברא דאינו תלוי כלל במה

שיכבשו או יחזיקו, אלא בכל ארץ ישראל המובטחת חייבים מן התורה. [ושור] שכתב כ"כ בשאלת דוד הנ"ל. ע"ש].

ומלבד מה שמשמע כן ממה שהעיר ידידי הנ"ל מדברי הרמב"ם, וממה שהערת מדברי הר"ן הנ"ל. וללא ספק כ"ה פשט הדברים, דדוקא סוריא אינה בכלל א"י לענין ערלה. עוד יל"ד כן מדברי הרמב"ם בהל' בית הבחירה סופ"ו הנ"ל, שכתב בסוף ההלכה: "וכל מקום שהחזיקו בו עולי בבל כו' הרי הוא מקודש היום אע"פ שנלקחה הארץ מהם, וחייב בשביעית ובמעשרות על הדרך שביארנו בהל' תרומה". והערנו לעיל דהפירוט שפירט כאן, תרומה ושביעית, הוא משום דהקדושה האמורה בכאן אינה קדושה כללית, לכלל מצות הארץ, דיש מצוות שאינו צריך לא כיבוש ולא חזקה, אלא ביאת כלכם, ובערלה צריך ביאה בלבד, הגם שאינה ביאת כולכם, כמשנ"ת בד' מהרי"ט הנ"ל. לכן הוא דפירט הרמב"ם שביעית ותרומה, כדרך שנתבאר בהל' תרומות, דבתרומה ושביעית הדין הוא דבעי' ביאת כלכם, ובעי' נמי חלוקה, שיהיה כו"א מכיר חלקו כו', כדאי' בספרא שם ריש פר' בהר. ע"ש. [ושור] שכ"כ באילת דוד הנ"ל, דף י"ח ע"ד, לדקדק כן מלשון הרמב"ם. אלא שלדעתו לא נפטרה א"י מן הערלה כשבטל הכיבוש. וזה יתבר להלן, אמאי לא דמי לחלה בזה. ויש בזה נפק"מ למעשה, אם לעת"ל יכבשו ארץ אחרת בכבוש רבים ויעזבוה].

גם מה שכתבתי דערלה דומיא דחלה, דכתיב בהו כי תבואו, ובבואכם, וכשם שבחלה נפטרו משבטלה הביאה, כך גם בערלה, יש לדחות לדחלה דרשי' בבואכם ביאת כלכם, כמ"ש הרמב"ם בהל' ביכורים פ"ה ה"ה ובהל' איסור"ב פ"כ ה"ג, ובזה י"ל דכל שחסר ביאת כולכם נפקע החיוב, אבל בערלה שלא צריך ביאת כולכם, וכמ"ש מהרי"ט הנ"ל, י"ל דלא בטלה הביאה כלל.

זאת ועוד, הרי נתבאר בריש דברינו דהטעם שכשבטלה קדושת עזרא לא בטל שם ארץ ישראל הוא מפני שקנוה בחזקה, דכך הוא דין קנין חזקה, דכל שהחזיק בקרקע אפי' מסתלק אח"כ ה"ה שלו, משא"כ קנין דכיבוש. וכנ"ל. והרי דבר זה שייך דווקא בדברים שצריך כיבוש או חזקה, אבל ערלה וחדש וחלה ויובל דלא תלוי בחזקה או כיבוש, אי נימא דבבית ראשון כשגלו ובטל הביאה בטל גם החיוב מן התורה, א"כ גם עתה משבטל ביאת עזרא וגלו מארץ ישראל נמי צ"ל הדין דאין ערלה נוהגת מן התורה כלל, שהרי חיוב ערלה אינו מכח החזקה אלא מכח הביאה, וא"כ כשם שכשבטל דין ערלה בביאה ראשונה, כך גם בביאה שניה, דמאי שנא, הרי אין שום מעלה לביאת עזרא טפי מביאה ראשונה אלא לענין המצוות התלויות בחזקה וכיבוש. וכיון שאינו כן, דכאמור מבואר בראשונים דערלה בזה"ז דאורי', צ"ל דדין ביאה אינו בטל בהבטל הביאה אא"כ

בעי' גם ביאת כלוכם. וכאמור. וא"כ אי אפשר לומר כלל שערלה נוהגת מן התורה גם היום רק במה שכבשו עולי בבל. ודוק.

גם הנה בנדרים כ"ב ע"א, מספרת הגמרא על עולא שכשעלה לא"י התלוו אליו ב' אנשים מבני חוזאי, וכעס א' על חבירו וקם ושחטו, ותמה ר' יוחנן הרי כתיב ונתן לך ה' שם לב רגז, ולא בארץ ישראל, והשיב לו עולא שמעשה זה ארע כשעדיין לא עברו את הירדן. וכתב הר"ן שם דעבר הירדן אינו כארץ ישראל לענין עומר וקצת מצוות. והרי מדובר על זמן האמוראים, ובכל זאת סובר הר"ן דדוקא בעבר הירדן, הוא דאינו נוהג עומר. והרי דין עומר כדין ערלה, כמ"ש בספרא ר"פ בהר הנ"ל. ובעומר נמי לא בעי' ביאת כלוכם, ובבית שני הקריבו עומר, כמבואר במנחות ס"ד ע"ב, בגזירת חשמונאי, על אותה שעה שנינו שבא העומר מגגות צריפין. וכמה מעשיות שם בגמ'. וכן במשנה בפסחים נ"ה ע"ב, באנשי יריחו. [וגם כאן סותם הרמב"ם בהל' תמידין פ"ז ה"ה, דהעומר בא מכל מקום מארץ ישראל]. ומשמע דסובר הר"ן דדין ארץ ישראל שנאמר בעומר וערלה, שחל משעברו את הירדן כנ"ל, נוהג שפיר מן התורה בכל עבר הירדן המערבי, דהיינו הארץ המובטחת.

אבל לפי"ז צ"ע, דא"כ היה ראוי לומר דערלה נוהגת מן התורה בכל ארץ ישראל המובטחת, גם מקומות שלא כבשו עולי מצרים, שהרי כאמור דין ביאה האמור בערלה אינו תלוי בכיבוש כלל. וצ"ע אמאי סתמו חז"ל והראשונים הדברים כל כך. ובפרט הרמב"ם, לא כתב בשום מקום שערלה אינה תלויה בכיבוש אלא בביאה. ולומר שסובר הרמב"ם שכבשו עולי מצרים כל גבולות הארץ המובטחת, אי אפשר, שדבריו בהל' תרומות פ"א ה"ז אינם מורים כן [א"כ סתומים וחתומים הם, בן בצפון ובין בדרום. והדברים ארוכים]. וסתמות דברי חז"ל בזה מתפרש יפה להראשונים שסוברים שעולי מצרים כבשו כל א"י המובטחת. אבל בד' הרמב"ם צ"ע.

מדור תגובות

הרב יחזקאל מופצי שליט"א
בהמ"ד בני ציון ירושלים

בדין הפקר בתרו"מ, האם צריך להפקיר בפיו

לכבוד יד"נ הרב כו' כהר"ר דוד אביטן שליט"א

שלום וישע רב.

ברצוני להשיב ביאור למש"כ בדין הפקר בתרו"מ, שכבודו תפס להעיר מספר הערות חשובות [בתגובות שדה גליון 45].

אגב חורפי דבר, אוריתא קא מרתחא ליה וכמעט חשבנו לטועים בדבר משנה. והוא במ"ש לדייק מדברי הרמב"ם בפ"א ה"ב, בדין המשמר שדהו וכו' אם אין בעה"ב מקפיד עליהן פטורים מתרו"מ כיע"ש, וכתבנו דדעת הרמב"ם הוא שא"צ שיפקיר את הגידולין בפיו אלא די בכך שידוע שאינו מקפיד עליהן, וכל אדם שיכנס לביתו לא יקפיד עליו כה"ג פטורים מתרו"מ. וכ"ב תפס להעיר וז"ל, מנ"ל זה, דבנדרים מ"ה ע"א מבואר להדיא שצריך להפקיר באפי תרי או תלתא, ומדאוריתא בעי חד וכולא סוגיא במעשר מיירי ע"ש, והרמב"ם כתבו בהל' נדרים ולא הוצרך לכופלו בהל' מעשר כדרכו. ע"כ.

א. האם צריך להפקיר בפיו

ואני על משמרתי עמודה דדבר פשוט הוא וברור וא"צ לתוספת באור ששני דינים יש כאן שהם כללים בכל הלכות הפקר לענין תרו"מ. הא' מפקיר שדה וקרקע עם הפירות והשדה, או מפקיר פירות. ויש עוד סוג של הפקר שהוא בגדר "אינו מקפיד". והיינו שיש לו שדה שמורה, ואינו מקפיד על אילנות מסויימים, וכך ידוע לכל. וכגון לאחר עונת הבציר או שהוא אילן עם פירות פחותים שאינו מלקטם כל עיקר. דבכה"ג א"צ להפקיר בפיו. ובארנו דהטעם משום דיד הכל שוה בהן. אבל אם מפקיר שדה עם פירותיה, שמפקיר פירות

צריך לפרש בפיו ובפני שלשה, וכמו שאמרו בגמ' בנדרים שם. וכ"פ הרמב"ם. והטעם שהפירות הללו גדלו בחיוב, וכן האילנות בשדה זו הם במצב של חייבים במעשר. ובכדי להפקיע את החיוב והוציאם מבעלותו צריך להודיע בפני שלשה שהם מופקרים. דאי ל"ה ל"ח כהפקר. משא"כ במשמר שדהו וכו', מיירי בשדה שמורה אבל יש מהפירות שהם במצב של פטור, שהם כהפקר לכל, ומשום דאין בעה"ב מקפיד עליהם. ושני סוגי ההפקר הללו פוטרים מתרו"מ. האחד מפני שאינו מקפיד. וא"כ יד הלוי הכהן שוה בהן. והאחד מפני שהופקע מידי הבעלים. והוציאה מרשותו כדין ע"י שכפירש בפיו והפקיר בפני שלושה, ופטור זה מכח הפסק "תבואת זרעך" ודרשינן ולא של הפקר וד"ק.

זחן הן דברי המאירי [ב"מ ל:]: דמי שמפקיר חפץ שבידו מצד רצונו בלא שום סיבה שנודעת לנו צריך הפקר בפני שלושה, ויש דברים שרצונו של אדם מתחדש בו מצד סיבה וכו', כגון ביטול חמץ וכו', ופעמים מבטלו בליבו בלא דיבור, ויש דברים שאינו צריך אף לדיבור, "אלא שמין הסתם הפקירו וכו' או מצד טורח ליקוטו או מצד פחיתות הדבר וכמכנשתא דבי דר" וכו'. ע"ש. ולפי דעת כב' אולי ח"ו תקשי על דבריו מגמ' בנדרים דבהפקר דבתרו"מ בעינן שלשה, אלא ודאי שסרה תלונת כב' מעלינו, ואין כאן תלמוד ערוך נגד דברינו.

ב. דעת הרמב"ם בנ"ד

ועוד נראה ברור שזהו נמי דעת הרמב"ם בנ"ד, שבנידון המשמר שדהו וכו' אי"צ להוציא כלל בפיו, ואי"צ להפקיר בפני שלשה כמו שחשב מר, והמעין בגוף ההלכה יראה דלהדיא מבואר בדבריו כדעת המאירי, וכן כל סוגית המשמר שדהו, א"א להולכו שמדובר בפה, אלא הכל הולך בתר קפידת בעל הבית, וכמו שהאריך הרמב"ם לבאר שתלוי הדבר אם הבע"ב מקפיד או לא מקפיד. ואת"ל שבעינן שיפקיר בפני שלשה, מה לי מקפיד או לא מקפיד, העיקר צריך להיות אם בעה"ב הפקיר או לא הפקיר, וא"כ מה כלל החידוש בהלכה של המשמר שדהו מפני ענביו ובא אחר ואסף את התאנים, אם מיירי שהפקיר בפיו את התאנים הרי הם הפקר, וכן נמי אם הפקיר את הענבים או את חלקם מה שהפקיר הוא הפקר, ומה שלא הפקיר חייב בתרו"מ, אלא א"כ צ"ל דחלוק דין זה, מדין סתם הפקר, והוא כדבארנו.

זכ"ב להדיא הגר"ק שליט"א בדרך אמונה [שם בפ"א מהל' מעשר הי"ב ס"ק ובבה"ל שם], דהמשמר שדהו מפני הענבים ועבר עונת התאנים ונשארו קצת תאנים שהם בוסר, שאז תלוי הוא בקפידתו שאם לא מקפיד עליהם אז מותר ג"כ לבעה"ב לאכול מהם בלא תרומה, דחשיבי כמופקרים. כיע"ש. ומבואר שם להדיא שאינו כשאר דיני הפקר דבעינן שיפקיר בפיו ובפני ג', כדבארנו. ובבה"ל שם כתב לבאר דסוג הפקר זה חשיב כהפקר ומשום דיד הבעלים ויד הלוי שוים בו, והפירות האלו דמו להפקר לפי שאין להם בעלים. וכן יש להוכיח להדיא מהגמי פסוחים [דף נ:]: שהשוו דין משמר שדהו לביטול חמץ. ואת"ל שדין המשמר שדהו הוא כשאר דיני ההפקר, א"כ מה הדמיון לביטול חמץ ששם א"צ שלושה, ומעיקר הדין סגי בליבו. וכ"כ להדיא הרדב"ז [פ"א ממעשר הי"ב] וז"ל המשמר שדהו וכו' "ומטעם הפקר נגעו בה, דכיון שאין הבעלים מקפידים הרי הם הפקר והפקר פטור מתרומה ואין בהן משוב גזל" וכו'. ע"ש. ומבואר שהוא כדן מדיני הפקר. אבל אינו בכלל הפקר גמור שהפקיר בפיו ובפנים שלושה. והוא כדבארנו שחלק דין זה משאר דיני ההפקר, ואפי' לדעת הרמב"ם. דאי לא תימה הכי מה חידוש יש כאן. ולכך בכה"ג שהבעלים מניחים את הפירות על האילנות מצד פחיתותם וכל כה"ג, א"צ להפקיר בפיו, ופטורים מתרומה גם לדעת הנשר הגדול ה"ה הרמב"ם. ולפ"ז רצינו לומר דה"ה בשטחי העיירות ושמורות הטבע, שלא מלקטים את הפירות, חשיבי כהפקר, דבלא"ה הפירות אינם נלקטים. והקרקע אינה בבעלות גמורה של השלטונות וכו' כנ"ז שם. וכן אין זה קשור כלל לדין אבידה מדעת, שהיא אינה אלא בדבר שהוא בגדר אבידה אצלו כנוטל כיסו וזורק לים וכדומה. משא"כ בנ"ד. וכמו שהסביר שם להדיא רבינו המאירי והארכנו שם. ואכמ"ל. ודו"ק היטב.¹⁶

ג. דעת הגאון דרך אמונה ועוד

זכ"ב עוד בפ"ב מהל' תרומות הי"א, וז"ל הרמב"ם, וכן הפקר פטור מן התרומה ומן המעשרות. וכתב בד"א [שם ס"ק צ"ה] "ואפ' לא הפקיר ממש בפיו אלא

¹⁶ לפי דבריו כל היכא שאין בעה"ב אוסף את הפירות הוו כדין סופי ענבים כו'. והרי ברמב"ם מפורש להדיא להפך, דאפי' בכה"ג צריך שנדע שאין בעל הבית מקפיד עליהם, וז"ל הרמב"ם: "המשמר שדה מפני ענביו ובא אחר ואסף את התאנים הנשארות כו' בזמן שבעה"ב מקפיד עליהם אסורים משום גזל, אין בעה"ב מקפיד עליהם מותרם" כו'. הרי מפורש דצריך לברר תחליה אם בעל הבית מקפיד או לא. וא"כ בנדון ידידה, הרי בעלי הבית מפקידים ואינם מרשים ליטול את הפירות. ובזה הרי מפורש כאן ברמב"ם שהביא לאיסורא. ואיך למד מזה להפך. [וגם זה ודאי א"א ללמוד מזה שאי"צ להפקיר בפיו כדכתב במאמרו, דהכא בספוי ענבים ומכנשתא דבי דרי כו' דסמוך, מיירי בדברים שבררו חז"ל שדעת בעל הבית כך היא, דאין לו חפץ בהם, ואנן סהדי שמפקירם, אבל ללמוד לזה לעלמא מנ"ל. וגם שם במאמרו לא הזכיר זה כלל, ולי היה פשוט דגם לו ברור שאין ראיה משם]. **העורך.**

שידוע לכל אדם ליטול ואין מקפיד [וע"ש בצה"ל אות רמ"ו] דמקור דבריו הם "מהרמב"ם דפ"א מהלי מעשר הי"ב "דתלוי הדבר בקפידתו, ומיהו צ"ע אם מקפיד על איזה אנשים, וע"ש ששלח לאות רע"ח, ששם כתב בב"א וי"א שאפ' לא אמר כן בפירוש רק שזרקו לאשפה ואין משמרו כלל הוי הפקר". וציין לזה שם רמ"א בשם הטור קצה"ח ומאירי, ומש"כ בצה"ל באות רמו. והנה באות רמ"ו מבואר להדיא שזהו נמי דעת הרמב"ם, ומעתה פרה תלונת כב' השנית שלא מצב בדרך אמונה כדברים הללו. והנה הדבר נמצא וגלוי לעין כל, והוא קיים ובית דינו קיים. וניתי ונחזי [ובסתמא נתחלף לכב' ד"א הל' מעשר מהל' תרומות¹⁷, שבמעשר לא הביא זאת להדיא. ודו"ק] וזה ברור בדעת הרמב"ם.

זבנר שישי לחנוכה תשס"ג כשהייתי אצל מו"ח שליט"א, ופרסתי לפניו את הערת כב', וקודם לדברי ענה לי על אתר דבכה"ג ודאי שא"צ הפקר בפה ובפני עדים. והוא ע"פ מש"כ בספרו שו"ת שמע שלמה בדין מפקיר את חמצו שכתבו הר"ן בפסחים ועוד ראשונים שא"צ שיהיה כשאר דיני הפקר, משום דאנן סהדי שאין ברצונו לעבור עבירה, ולכך חשיב כהפקר ע"י ביטול בלב. וא"כ ה"ה בנ"ד שדין משמר שדהו מפני ענבים ועברו תקפות התאנים, מה שנשאר על העצים הוא כדין מכתשתא דבי דרי דאמרין [בב"מ כו.]. דחשיבי כהפקר דאפקורי מפקר להו, דאנן סהדי שמחמת הענין אינו נזקק לזה חשיבי כמופקרים, וכן אמרו שם גללים מפקר להו, והיינו שמפקרים מדעתו, ע"י הסרת הדעת מהם¹⁸.

¹⁷ אני פתחתי הדרך אמונה שציין במאמרו בחוברת 45 עמ' 37, "תרומות דף ל"ד". ועל זה הערתי שם עמ' 38 הערה 2 דמפורש שם להפך, דבדרך אמונה ס"ק ק"ב הביא לשון הרמב"ם מהו ההפקר כו', דצריך להפקיר בפיו. ע"ש. ובצה"ל שם כתב דדעתו שאבידה מדעת אינה הפקר. ע"ש. הפך מה שכתב במאמרו בשם הדרך אמונה בדעת הרמב"ם. כמ"ש המעיין. ויפה הי"ל להודות על האמת. ואעיקרא, גם בס"ק צ"ה, הרי כתוב בפירוש "כל שידוע שנותן לכל אדם ליטול ואינו מקפיד". ומה ענין זה לנדון דידן, דבפירוש אוסרים לכל אדם ליטול. **הנ"ל**.

¹⁸ ה"ה כ שליט"א, שלח לנו מאמר ארוך כ 15 דפים, והביא מפי ספרים וסופרים שיש מצבים שאי"צ שההפקר יהיה בפה, ובגדרי אבידה מדעת כו'. ומכיון שאינו שייך למדור זה, ומחוסר מקום, לא הוכנס כאן אלא חלק השייך למה שהערתי עליו. ועמו הסליחה. **הנ"ל**.